

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Jean d'Ormesson, La Conversation

Μετάφραση του αποσπάσματος σελίδων 23-54 και σχολιασμός

Αικατερίνη Ρήγα-Παπακωνσταντίνου

Ξ2016089

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ

Φίλιας Δημήτριος

Παπαδημητρίου Νικόλαος

Κέρκυρα Νοέμβριος 2020

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Jean d'Ormesson, La Conversation

Μετάφραση του αποσπάσματος σελίδων 23-54 και σχολιασμός

Περιεχόμενα:

- Ευχαριστίες

1. Πρόλογος.....	6
2. Μετάφρασμα.....	11
3. Πρωτότυπο κείμενο.....	25
4. Σχολιασμός.....	38
5. Βιβλιογραφικές αναφορές.....	48

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στον κύριο Δημήτριο Φίλια που δέχτηκε ν' αναλάβει την εποπτεία της πτυχιακής εργασίας μου όσο και για την έμπνευση που μου έδωσε μέσω των μαθημάτων της λογοτεχνικής μετάφρασης ώστε ν' ασχοληθώ με την λογοτεχνική και θεατρική μετάφραση.

Επίσης, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στον κύριο Νικόλαο Παπαδημητρίου που δέχτηκε να είναι ο δεύτερος επόπτης της πτυχιακής εργασίας μου, καθώς και για τα εναύσματα που μου έδωσε μέσω των μαθημάτων του για την ενασχόληση με την λογοτεχνική και θεατρική μετάφραση.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την οικογένειά μου, που με την πολύτιμη υποστήριξη, τόσο ψυχολογική όσο και οικονομική, συνέβαλε στην επιτυχή περάτωση των σπουδών μου.

Πρόλογος

Γάλλος συγγραφέας πάνω από 40 έργων, ακαδημαϊκός, διανοούμενος, δημοσιογράφος, αριστοκράτης των γραμμάτων και μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας από το 1973, ο Jean d'Ormesson (Jean d' O) έχει, χωρίς καμία αμφιβολία, αφήσει ανεξίτηλο το στίγμα του στην ιστορία των γραμμάτων.

Ο Jean Bruno Wladimir François de Paule Le Fèvre d'Ormesson γεννήθηκε στο Παρίσι την 16^η Ιουνίου του 1925 και αποτελεί γόνο μεγάλης αριστοκρατικής οικογένειας. Πατέρας του ο André d'Ormesson διπλωμάτης και πρέσβης της Γαλλίας (1936) και μητέρα του, η Marie Henriette Isabelle Anisson du Perron. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στο έργο του «Au plaisir de Dieu» (Gallimard, 1974), έζησε ένα μέρος της παιδικής ηλικίας του στο κάστρο Saint- Fargeau της Βουργουνδίας, που ανήκε στην μητέρα του.

Λόγω της ιδιότητας του πατέρα του, ταξίδεψε με την οικογένειά του και έζησε στην Βαυαρία, τη Ρουμανία και τη Βραζιλία. Γράφτηκε στην École Normale αμέσως μετά τον Β'ΠΠ απ' όπου και αποφοίτησε με επαγγελματικό τίτλο κύρους (agrégation) στην φιλοσοφία. Του προτάθηκε μία θέση στο Πανεπιστήμιο Bryn Mawr στην Αμερική, κοντά στην Φιλαδέλφεια, ωστόσο, αρρώστησε βαριά. Υπήρξε στέλεχος της Unesco το 1950, όπου και διατέλεσε βοηθός του Jacques Rueff στο νεοσύστατο τότε, διεθνές συνέδριο για την φιλοσοφία και τις ανθρωπιστικές επιστήμες, το οποίο αργότερα και διηύθυνε. Στη συνέχεια, με τον Roger Caillois, συνέταξε το Diogéne, περιοδικό για τις ανθρωπιστικές επιστήμες, το οποίο ξεκίνησε να κυκλοφορεί το 1953. Το 1962, νυμφεύτηκε την Françoise Béghin και απέκτησε μία κόρη, την Héloïse.

Παρά την απέχθειά του προς τις συντακτικές ομάδες, έγινε διευθυντής της εφημερίδας «Le Figaro» από το 1974 έως το 1977, όπου μέσω των πολιτικών άρθρων του, ασκούσε έντονη κριτική στην αριστερά. Με την Figaro συνέχισε να συνεργάζεται και αφότου εγκατέλειψε την διεύθυνση της, κάτι που διαφαίνεται από τα άρθρα του στα οποία ποτέ δεν έπαψε να εκφράζει την μομφή του απέναντι στους « σοσιαλιστές-κομμουνιστές », καθιστώντας τον εαυτό του στόχο ενός τραγουδιού του Jean Ferret, « Un air de liberté » (1975). Ωστόσο, διακρίθηκε για τα άρθρα που έγραψε προς τιμήν μεγάλων συγγραφέων.

Το λογοτεχνικό έργο του, ξεκίνησε επίσημα το 1956 με ποικίλα σκαμπανεβάσματα. Ξεκίνησε να γράφει σε ηλικία 30 ετών ενώ, ο σκοπός του, ήταν να αρέσει σε μια κοπέλα χωρίς όμως αποτέλεσμα, όπως αναφέρει σε συνέντευξή του στη Figaro. Ο René Julliard δημοσίευσε το πρώτο έργο, μυθιστόρημα του Jean d' Ormesson «L' amour est un plaisir», το οποίο ωστόσο δεν είχε την αναμενόμενη ανταπόκριση, όπως και κάποια που ακολούθησαν εκείνη την περίοδο, κάνοντάς τον να αποχαιρετίσει τελικά, την συγγραφή, με το έργο του «Au revoir et merci» το 1966 το οποίο επανεκδόθηκε το 1976 από τις εκδόσεις Gallimard.

Ένα χρόνο αργότερα, αναγκάστηκε να θέσει προς πώληση το κάστρο που ανήκε στην μητέρα του, το Saint-Fargeau, γεγονός που τον σημάδεψε οριστικά. Έτσι, στις αρχές του 1970, φανερά επηρεασμένος, έγραψε το έργο του «La Gloire de l' Empire», που ενθουσίασε τον Roger Caillois ο οποίος το προώθησε στον εκδοτικό οίκο Gallimard, απ' όπου και εκδόθηκε το 1971. Για το έργο αυτό, του απονεμήθηκε το μέγα βραβείο μυθιστορήματος της γαλλικής Ακαδημίας όπου και εκλέχθηκε το 1973, μετά τον θάνατο του ποιητή και συγγραφέα Jules Romains, στα 48 του χρόνια, αποτελώντας το νεαρότερο μέλος της. Χάρη σ' εκείνον, εισήχθη, το 1981, για πρώτη φορά, μία γυναίκα ως μέλος της γαλλικής Ακαδημίας, της οποίας τα μέλη από την μέρα της ίδρυσής της το 1653, ήταν μόνο άνδρες. Ο Jean d' Ormesson, πρότεινε και υποστήριξε την Marguerite Yourcenar, συγγραφέα, ποιήτρια και μεταφράστρια και, παρά την αρνητική κριτική που δέχτηκε τόσο ο ίδιος όσο και η Yourcenar, έγινε τελικά δεκτή.

Το 1974, επέστρεψε με ένα άλλο σπουδαίο έργο του, «Au plaisir de Dieu» όπου ουσιαστικά, διηγείται το τέλος ενός κόσμου, εκείνου της οικογένειάς του. Το έργο αυτό, το οποίο μεταφέρθηκε στην τηλεόραση σαν σειρά, αποτέλεσε κομβικό σημείο στην συγγραφική του καριέρα καθώς από τότε, η επιτυχία ήταν πάντοτε με το μέρος του. Μέσα σε δεκαπέντε χρόνια, έγραψε δέκα βιβλία, όλα τους πάντοτε στην κορυφή των πωλήσεων, όπως το μυθιστόρημα «Dieu, sa vie, son oeuvre» (1981) ενώ, στα έργα που ακολούθησαν «Histoire du Juif errant» (1990), «La Douane de mer» (1994) και «Presque rien sur presque tout» (1996), από τις εκδόσεις Gallimard, ο Jean d' Ormesson επιδίωξε, μέσω των φιλοσοφικών γνώσεών του, να εξηγήσει τον κόσμο. Το 1992 διατέλεσε πρόεδρος της UNESCO.

Το 2002, μέσω του βιβλίου του «C' était bien» διηγείται την ζωή του και αναφέρεται και στον θάνατό του.

Το 2007, στα 82 του χρόνια δώρισε μία ποιητική συλλογή του στην κόρη του Héloïse που είχε προσφάτως δημιουργήσει τον δικό της εκδοτικό οίκο. Τα έργα του «Odeur du temps» και «Saveur du temps» πέρασαν στον εκδοτικό οίκο της κόρης του το 2007 και 2009 αντίστοιχα, όπως και το έργο του «La Conversation», το 2011. Στο έργο του «Odeur du temps», φαίνεται έκδηλα η αγάπη του για την ζωή καθώς και τα πάθη του. Πρόκειται για μία αυτοβιογραφία του όπου, εξιστορούνται οικογενειακές στιγμές αλλά και τα ταξίδια που έκανε με την οικογένειά του.

Το 2012, σε ηλικία 87 ετών, συμμετείχε για πρώτη φορά στο σινεμά με την κωμωδία του Christian Vincent "Les Saveurs du Palais", στον ρόλο του François Mitterrand, με τον οποίο στο παρελθόν είχε συναντηθεί πολλάκις, αλλά και στο θέατρο, με την μεταφορά του βιβλίου του "La Conversation", ενός απολαυστικού διαλόγου ανάμεσα στον Ναπολέοντα και τον Καμπασερέ, σε σκηνοθεσία του Jean-Laurent Silvi, με πρωταγωνιστές τον Maxime d'Aboville στον ρόλο του Ναπολέοντος Βοναπάρτη και τον Alain Pochet στον ρόλο του Καμπασερέ. Τα επόμενα χρόνια, ακολούθησαν πολλές παραστάσεις του έργου της «συζήτησης».

Το 2013, σε ηλικία 88 χρονών, νίκησε τον καρκίνο ενώ, όπως ανέφερε, δεν σκέφτηκε στιγμή τον θάνατο, αλλά μόνο την θεραπεία του. Τον Ιανουάριο του 2015 τιμήθηκε με τη μεγαλύτερη διάκριση για έναν συγγραφέα, την έκδοση του έργου του από τη συλλογή La Pleiade των εκδόσεων Gallimard, μία συλλογή έργων του που είχαν επιλεγεί από τον ίδιο. Το 2014, τιμήθηκε με την απονομή του Σταυρού του Τάγματος της Τιμής από τον François Hollande.

Στα έργα του, διαφαίνεται έντονα το πόσο ξέρει να θαυμάζει το κάθε τι στη ζωή, μέσω του χρόνου που περνά. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο François Mauriac «ο Jean d' Ormesson αποτελεί τον ιδανικό συνδυασμό του κλασσικού και του μοντέρνου, μέσω της εξάισιας χρήσης της γλώσσας.» Τα ρήματα αγαπώ και καταλαβαίνω, αποτελούν την κινητήριό δύναμή του. Τόνιζε την τεράστια δύναμη της αγάπης, των πιο απλών συναισθημάτων της καθημερινότητας, της συμπάθειας, της φιλίας, του αλτρουισμού, συναισθήματα στα οποία φωλιάζει η αγάπη. Ο Bernard Pivot, πρόεδρος της Ακαδημίας Goncourt, ανέφερε χαρακτηριστικά ότι τον χαρακτήριζε

ένα παράδοξο, αν και ανήκε στην δεξιά, τον θαύμαζαν πολλοί άνθρωποι της αριστεράς, αν και συντηρητικός, τον διακατείχε μία επαναστατικότητα, με απόδειξη, την υποστήριξή του και την συμβολή του στην είσοδο της Marguerite Yourcenar στην Γαλλική Ακαδημία. Ο Ακαδημαϊκός και φιλόσοφος Michel Serres ανέφερε χαρακτηριστικά ότι επρόκειτο για έναν άψογο συζητητή και εξαιρετικά ετοιμόλογο. Ο συνδυασμός της κομψότητας, της γοητείας, της αριστοκρατικότητας και καλλιέπειάς του, τόσο στα έργα του όσο και στις τηλεοπτικές εμφανίσεις του, τον μετέτρεψαν σύντομα σε εξέχουσα προσωπικότητα της Γαλλίας και όχι μόνο.

Τον Ιανουάριο του 2016, κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Gallimard, ένα από τα πιο κορυφαία έργα του « Je dirai malgré tout que cette vie fut belle», μια περιπλάνηση στους αιώνες, από τον Ρακίνα στον Paul Morand, από τον Saint-Simon στον François Mitterrand και σε πολλούς άλλους. Τον Οκτώβριο του 2016 εξέδωσε το βιβλίο του «Guides des égarés», το οποίο κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Gallimard και από τις εκδόσεις Hérode d' Ormesson.

Ο Jean d' Ormesson έφυγε από τη ζωή στις 5 Δεκεμβρίου 2017, σε ηλικία 92 χρονών στο Νειγί, από καρδιακή ανακοπή, αφήνοντας φτωχότερο τον κόσμο των γραμμάτων, με τα έργα του όμως ως σπουδαία παρακαταθήκη στις επόμενες γενιές.

«Μερικές φορές, η ιστορία προσφέρει τέτοιες στιγμές που, φαίνεται να διστάζει να συνεχίσει την πορεία της» όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Jean d' Ormesson στον πρόλογο του έργου του «La Conversation» και όχι αδικώς. Μία τέτοια στιγμή λοιπόν, αποτελεί χωρίς αμφιβολία, η εξέχουσα προσωπικότητα του Ναπολέοντα Βοναπάρτη αλλά και, όλες οι κινήσεις του που ουσιαστικά, χαρακτήρισαν μία ολόκληρη εποχή, οι επιρροές της οποίας αναντίρρητα, αγγίζουν και το σήμερα.

Βρισκόμαστε στη διάρκεια του Χειμώνα 1803-1804, όπου λαμβάνει χώρα η συζήτηση του Ναπολέοντος με τον δεύτερο Ύπατό του, τον Ζαν-Ζακ Ρεζί ντε Καμπασερέ. Συζήτηση φανταστική μεν, με σημαντικές όμως πιθανότητες να έχει λάβει χώρα δε. Έχουν προηγηθεί πολλά γεγονότα τα οποία άλλωστε σε μικρότερο ή σε μεγαλύτερο βαθμό, αναφέρονται στην συζήτηση αυτή: Η Γαλλική επανάσταση, τα γεγονότα της 18^{ης} Μπρυμαίρ αλλά και η σύναξη νέου Συμβουλίου Υπάτων, με μέλη τον ίδιο ως Πρώτο Ύπατο, τον Καμπασερέ ως Δεύτερο Ύπατο και τον Λεμπρέν ως Τρίτο Ύπατο, η νίκη στο Μαρένγκο και η σύναψη της Συνθήκης της Αμιένης,

καθώς και, οι συνεχείς προσπάθειες και οι στρατηγικές κινήσεις από μεριάς του Βοναπάρτη για να ανέβει στον θρόνο.

Στο απόσπασμα που μεταφράζεται, διαφαίνονται οι χαρακτήρες των δύο αυτών προσώπων, του Ναπολέοντος και του Καμπασερέ ενώ, αντλούνται πολλές πληροφορίες τόσο για την σχέση μεταξύ τους όσο και για την τρέχουσα κατάσταση στην Γαλλία. Εκφράζονται προβληματισμοί και σκέψεις από την πλευρά του Ναπολέοντος ο οποίος, ζητάει την γνώμη του Καμπασερέ για τις μέχρι εκείνη την στιγμή κινήσεις του.

Μετάφρασμα

Ζαν ντ' Ορμεσόν

Η συζήτηση

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Λοιπόν, πολίτη Πρώτε Ύπατε. Φτάσαμε στο τέλος. Με την άδειά σας, θ' αποσυρθώ. Απόψε θα δειπνήσω με τον Ταλλεϋράνδο.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Στην οικεία του, στην οδό Μπακ; Στο Μέγαρο Γκαλιφέ;

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Όχι, στην οικεία μου. Στο Μέγαρο του Ελμπέφ.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Είστε ευχαριστημένος εκεί, στο Μέγαρο του Ελμπέφ; Με πληροφόρησαν πως, το μέγαρο του Δεύτερου Υπάτου είναι μικρότερο από το Μέγαρο της Νοέιγ όπου έχει εγκατασταθεί ο Τρίτος Ύπατος.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Ορθώς σας πληροφόρησαν. Ωστόσο, το μέγαρο της Νοέιγ, όπου διαμένει ο Λεμπρέν βρίσκεται στην οδό Σαιντ-Ονορέ. Ενώ εγώ, στο μέγαρο του Ελμπέφ, έχω θέα στην πλατεία Καρουζέλ, περίπου δύο βήματα από το ανάκτορό σας. Αποτελεί, ανέκαθεν, πλεονέκτημα για τους αγίους, να βρίσκονται όσο το δυνατόν πιο κοντά στον θεό τους.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Φαίνεται όμως πως εσείς, είστε ένας άγιος εξαιρετικά λαίμαργος, σε 'σας απολαμβάνουμε ιδιαίτερα κάθε γεύμα μας.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Ελπίζω πως δεν πρόκειται περί επιπλήξεως;

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Πρόκειται περί διαπιστώσεως.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Ακόμα καλύτερα! Έπαψα και να ν' ανησυχώ.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Η λαιμαργία ωστόσο, δεν είναι το μοναδικό ελάττωμά σας. Είναι αυτό στο οποίο επιτρέπεται ν' αναφερόμαστε με μεγαλύτερη ευκολία.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Θεέ μου!...Πόσο σκληρός είστε! Πώς θέλετε να αποκτήσετε φίλους αν δεν τους προσφέρετε τα καλύτερα; Συν τοις άλλοις, γύρω από το τραπέζι, λαμβάνονται πάντοτε αποφάσεις και ως εκ τούτου, η σωστή πολιτική σχετίζεται, κατά κάποιον τρόπο, με το καλό φαγητό.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Για εσάς ίσως. Είμαι βέβαιος ότι οι διπλωματικοί σάκοι δεν σας εξυπηρετούν μόνο στο να μεταφέρετε έγγραφα, αλλά και τρόφιμα που προμηθεύεστε από παντού θα έλεγα, και συχνά από εχθρικές χώρες.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Φυσικά! Τίποτα δεν ξεφεύγει από τους εμπίστους του Φουσέ...

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Δεν χρειάζομαι τον Φουσέ για να γνωρίζω τι συμβαίνει ανά πάσα στιγμή στο Παρίσι και στη Γαλλία εν γένει, ούτε και τις πέρδικές σας που είναι ψημένες από τη μία πλευρά και καρβουνιασμένες από την άλλη.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Μα τι θέλετε; Εσείς είστε ο Πρώτος Ύπατος, εγώ δεν είμαι παρά ο δεύτερος. Ο καθένας με τις δόξες του. Εσείς επιτυγχάνετε νίκες, εγώ σερβίρω γεύματα. Ένα νόστιμο δείπνο είναι η δική μου νίκη στο Μαρένγκο.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Ξέρετε τι λένε στο Παρίσι; « Αν δεν θέλετε να φάτε καλά, να δειπνήσετε στου Λεμπρέν. Αν θέλετε να φάτε καλά, να δειπνήσετε στου Καμπασερέ...

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

...και αν θέλετε να φάτε γρήγορα, να δειπνήσετε στου Βοναπάρτη!».

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Ναι, είναι αλήθεια. Αγαπώ την ταχύτητα. Στον πόλεμο, όπου κερδίζω τις μάχες χάρη στους ικανούς και γρήγορους στρατιώτες μου, στην πολιτική όπου πρέπει πάντοτε να προηγούμαι των γεγονότων, στην συζήτηση, όπου εισέρχομαι κατευθείαν στο κυρίως θέμα. Και στο τραπέζι,

όπου τρώω λίγο. Το πρωινό μου, σερβίρεται πάντα στις εννέα και μισή, πάνω σε ένα μικρό τραπέζι ενός ποδίου από μαόνι με επίστρωση από κεχριμπάρι, καλυμμένο με μία πετσέτα: Μου θυμίζει το τύμπανο που χρησιμοποιώ στον πόλεμο. Το σύνηθες γεύμα μου, αποτελείται από λίγα υλικά: δυο τηγανητά αυγά, μία σαλάτα από φασόλια, δύο ή τρεις ελιές, ένα δάχτυλο παρμεζάνα ποτισμένη με Σαμπερτίν. Τρώω γρήγορα. Όταν είμαι μόνος μου, το γεύμα μου δεν κρατά παρά μόνο μερικά λεπτά. Έχω σημαντικότερα πράγματα να κάνω. Δεν μου αρέσει να κωλυσιεργώ.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Και δεν έχετε κωλυσιεργήσει. Ανθυπολοχαγός στα δεκαέξι σας, υπολοχαγός στα είκοσι-δύο...

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Έξι χρόνια για να προαχθώ από ανθυπολοχαγός σε υπολοχαγός! Και οι αντίπαλοί μου ισχυρίζονται ότι πιάστηκα! Χωρίς τον Ροβεσπιέρο και την Συμβατική Συνέλευση, χωρίς εσάς, Καμπασερέ, θα ήμουν ακόμη ταγματάρχης πεζικού. Ίσως και η προσμονή μου για την προαγωγή αυτή, να ήταν κινητήριος δύναμή μου...

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Ξεγελάσατε τον χρόνο! Λοχαγός στα είκοσι τρία, διοικητής στα είκοσι τέσσερα, στρατηγός στα είκοσι πέντε. Και Πρώτος Ύπατος της Γαλλικής Δημοκρατίας στα τριάντα! Γρηγορότερος και από τον άνεμο! Θα έλεγε κανείς ωστόσο, ότι ο χρόνος σας λείπει.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Συνεχώς. Αχ, Καμπασερέ, πού θα βρισκόμαστε άραγε σε δύο, σε δέκα, σε δώδεκα χρόνια;

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Είστε νέος, εγώ είμαι σχεδόν γέρος. Είμαι ένα χρόνος μεγαλύτερος από τον Ταλλεϋράνδο, έξι χρόνια μεγαλύτερος από τον Φουσέ, δεκαέξι χρόνια μεγαλύτερός σας. Μόλις έγινα πενήντα. Όπως πολλοί στον περίγυρό σας, όπως ο Ζουνό, ο Ντυρόκ και ο Λαν που έπεσαν στη μάχη για 'σας, έτσι κι εγώ με σειρά μου, τρέφω βαθύ σεβασμό για το άτομό σας και απερίγραπτο θαυμασμό για την ιδιοφυή σκέψη σας. Ένα συναίσθημα που, ομολογουμένως, μοιάζει πολύ με αγάπη.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Με αγάπη;

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Ή τουλάχιστον με βαθύ σεβασμό. Είμαι ο δεύτερος Ύπατός σας. Και δεν έχω κανέναν άλλο σκοπό στα χρόνια που μου έχουν απομείνει, από το να σας πλαισιώνω. (Σηκώνεται). Μίλησα πολύ. Πρέπει να πηγαίνω. Σας χαιρετώ μετά τιμής.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Μείνετε μία στιγμή, πολίτη δεύτερε Ύπατε. Δεν θα με πείραζε να συζητήσω κάπως πιο ελεύθερα μαζί σας, πέραν από το φουά γκρα, τις αμυγδαλόπιτες ή το πατέ της Τουλούζης.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Μετά χαράς. Είμαι στην διάθεσή σας. Περί τίνος πρόκειται;

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Αγαπητέ συνάδελφε, θα ήθελα την γνώμη σας, σχετικά με την τρέχουσα πολιτική μου.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Πραγματικά πολίτη πρώτε Ύπατε, δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας. Ο Φουσέ, ο οποίος γνωρίζει τα πάντα τόσο για 'μένα όσο και για τους συμπολίτες μας με σκοπό να τους ελέγχει, όφειλε να σας το έχει ήδη πει, προτού τον ξεφορτωθείτε. Η δόξα των πολέμων στην Ιταλία ή στην Αίγυπτο, διαδίδει την πολιτική σας, η ειρήνη στην Αμιένη την διασφαλίζει. Για πρώτη φορά μετά από πολύ καιρό, μία αχτίδα ευτυχίας και ελπίδας απομακρύνει την ανησυχία για το μέλλον από τον γαλλικό λαό. Το άγνωστο όμως, ξεπροβάλλει μπροστά σας και σας φοβίζει.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Ναι, ναι, το γνωρίζω. Οι Γάλλοι εκτιμούν το τσαγανό και έχουν κάπως επανακτήσει την ευθυμία και την ξεγνοιασιά τους. Μου εκδηλώνουν την υπόληψή τους. Και οι ξένοι μου φέρονται καλά. Επειδή όμως τίποτα στην δική μας κυβέρνηση, δεν τους φαινόταν σταθερό και ακλόνητο, το τοπίο δεν είναι ξεκάθαρο ούτε για τους μεν, ούτε για τους δε. Και θα σας εκμυστηρευτώ κάτι: ούτε και για 'μένα.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Δεν με έχετε συνηθίσει στον δισταγμό.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Στις κυβερνήσεις κυρίως υπάρχει δισταγμός. Διστάζουν να με εντάξουν στους κόλπους τους επίσημα. Συμμερίζομαι τις όποιες επιφυλάξεις τους. Αναρωτιούνται πώς θα κινηθούν με το γελοίο καθεστώς μας.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Αλήθεια;

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Ναι έτσι είναι. Εξαιτίας της αμφισημίας της Υπατείας μας, οι κυβερνήσεις κρατούν τις επιφυλάξεις τους.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Έχουν βαλθεί να αποδείξουν πάση θυσία, ότι η τάξη και η ασφάλεια κυριαρχούν επιτέλους στην χώρα μας. Τελείως αντικρουόμενη στάση με την κατάσταση πριν από τέσσερα χρόνια, την παραμονή της 18^{ης} Μπρυμαίρ!...

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Ήταν η αναρχία. Είκοσι χιλιάδες εγκληματίες κατέκαψαν το Παρίσι και το έπνιξαν στο αίμα. Σαράντα χιλιάδες Σουάνοι εκστράτευσαν στην Ανατολή και διέκοψαν τους θαλάσσιους δρόμους με το Παρίσι.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Ο ναύαρχος Μπρούι μου έλεγε τότε, πως χρειάστηκε έναν μήνα για να μεταβεί στην Βρέστη και να αναλάβει υπηρεσία.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Μεταξύ τριάντα νομών, η εξέγερση των Σουάνων δεν ήταν παρά μόνο το πρόσχημα για λεηλασία και καταστροφή. Η δεξιά όχθη του ποταμού Γαρούνα, η Προβηγκία, η Λανγκεντόκ, ολόκληρη η κοιλάδα του Ροδανού, είχαν παραδοθεί στο έλεος των συμμοριών. Οι άμαξες είχαν δεχτεί επίθεση, η αλληλογραφία είχε κλαπεί, τα σπίτια είχαν λεηλατηθεί. Οι οδηγοί καψάλιζαν τα πόδια των χωρικών για να ομολογήσουν πού είχαν φυλάξει τις οικονομίες τους.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Γνώρισα πολλούς εμπόρους ακόμα και δύο αντιπροσωπείς σε αποστολή, οι οποίοι, για να ταξιδέψουν με ασφάλεια από το Παρίσι στη Μασσαλία ή στην Αιξ της Προβηγκίας, είχαν αγοράσει διαβατήρια από τους αρχηγούς των συμμοριών. Και ποτέ δεν μετακινούνταν χωρίς σωματοφυλακή.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Οι δρόμοι ήταν απροσπέλαστοι, τα δημόσια κτήρια ερειπωμένα. Η Μασσαλία προσπαθούσε επί έναν ολόκληρο χρόνο να επιλύσει ζητήματα που, υπό άλλες συνθήκες, διευθετούσε σε έξι μήνες, το παλιό της λιμάνι ήταν υπό διάλυση. Στην Λυών, εκεί που άλλοτε υπήρχαν οκτώ χιλιάδες εργάτες μεταξιού, είχαν απομείνει χίλιοι πεντακόσιοι. Στο Παρίσι, τα εργαστήρια απασχολούσαν το ένα όγδοο των εργατών, σε σύγκριση με το 1789. Το μόνο σίγουρο είναι ότι το παρόν, χάρη σ' εμένα, είναι φωτεινότερο από το παρελθόν. Το μέλλον ωστόσο, ακόμα, με ανησυχεί.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Σας ανησυχεί επειδή έχετε διευθετήσει το παρελθόν.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Μην σας ξεγελούν τα δεδομένα: Είμαι υπεύθυνος για ολόκληρο το παρελθόν της Γαλλίας, από τον Χλωδοβίκο μέχρι την Συμβατική Συνέλευση, της οποίας, αγαπητέ Καμπασερέ αποτελέσατε μέλος και την οποία, έσωσα πολλάκις από το χείλος της καταστροφής και της ξένης επιβολής. Έχω πολεμήσει και έχω πατάξει την βία, το μίσος, τις υπερβολές απ' όπου κι αν προέρχονταν, τις διαιρέσεις και τις φατρίες. Ειδικά, τις φατρίες, θέλω να τις διαλύσω ολοκληρωτικά.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Προετοιμάσατε το έδαφος, την επομένη κιόλας της 18^{ης} Μπρυμαίρ, από την άφιξή σας στο ανάκτορο των Τουιλλερί, όπου συνδιαλεγόμαστε αυτή τη στιγμή. Δώσατε στη σύζυγό σας την κάμαρα της Μαρίας-Αντουανέτας και εσείς εγκατασταθήκατε στην κάμαρα του Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Πιστεύω πως βρήκατε τον χώρο κάπως θλιβερό...

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Θλιβερό σαν την μεγαλοπρέπεια.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Κι ύστερα, είδατε στους τοίχους εκείνη την πληθώρα των επαναστατικών συνθημάτων, εκείνον τον καταγισμό των σχεδίων στα οποία ξεχώριζε ο κόκκινος σκούφος και διατάξατε: «Εξαφανίστε μου αμέσως αυτές τις σαβούρες!»

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Ούτε κόκκινο τακούνι, ούτε κόκκινος σκούφος! Μακριά από την Γαλλία οι Ιακωβίνοι και οι βασιλικοί. Δεν ξεχωρίζω κανένα κόμμα, βλέπω μόνο Γάλλους στη Γαλλία. Δεν ανήκω σε καμία κλίκα. Ανήκω στην μεγάλη οικογένεια του γαλλικού λαού. Και δεν αφήνω τίποτα στην τύχη, από τα σοβαρά ζητήματα μέχρι και τις πιο ανούσιες λεπτομέρειες. Παίρνω το μέρος των Βουρβόνων, δίνω στο λαό σάρκα και οστά, επαναφέρω την τάξη των πραγμάτων. Όχι για τους άλλους, για 'μένα πρωτίστως. Θυμάστε, Καμπασερέ, το Σύνταγμα που ο Σιεγές ήθελε να μας επιβάλει μετά την 18^η Μπρυμαίρ;

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Το θυμάμαι πολύ καλά. Επικεφαλής του κράτους, θα ήταν ο Μέγας Εκλέκτορας, ουσιαστικά βασιλιάς χωρίς βασιλικά καθήκοντα, με έδρα τις Βερσαλλίες και δύο ύπατοι της επιλογής του ως έμπιστοί του: Ο ένας, υπεύθυνος για την εξωτερική πολιτική, τον στρατό, τον στόλο, τις αποικίες, τα πολεμικά ζητήματα και ο άλλος για την εσωτερική πολιτική, την αστυνομία, την δικαιοσύνη, τα οικονομικά. Ακολουθούν οι υπουργοί, με αντικείμενό τους τις δημόσιες υπηρεσίες. Παράλληλα, ένα Σώμα Εφόρων θα συγκροτούσε στους εθνικούς καταλόγους ένα τριβουνάτο για την διαμόρφωση των νόμων και ένα εκτελεστικό σώμα για την ψήφισή τους.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Νομίζω πως θυμάστε επίσης, ότι σε αυτές τις μεταφυσικές ανοησίες, ήσασταν πολύ ευνοούμενος...

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Ευνοούμενος;...Βιαστικό συμπέρασμα. Εγκατέλειψα κακήν κακώς το κοινοβούλιο για την κυβέρνηση και προτίμησα εσάς από τις μεταφυσικές ανοησίες αυτές.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Θα προτιμούσα να αιμορραγώ μέχρι θανάτου από το να δω αυτή την απάτη να γίνεται πραγματικότητα. Όταν ο Σιεγές, μου πρότεινε να εγκατασταθώ στις Βερσαλλίες υπό τον γελοίο τίτλο του Μέγα Εκλέκτορος, του αργόσχολου βασιλιά δηλαδή, του είχα απαντήσει: « Πώς μπορέσατε, Σιεγές, να πιστέψετε ότι ένας έντιμος άνθρωπος, θα δεχόταν να καταντήσει στο κάστρο των Βερσαλλιών, σαν γουρούνι που κυλιέται στη λάσπη;»

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Ανατρέψατε το παγκόσμιο γίγνεσθαι, γλιτώσατε από τον Σιεγές και τον Μπαρά που φάνταζαν πανίσχυροι και, προσλάβετε εμένα, που με τη σειρά μου, αφοσιώθηκα σε 'σας ολοκληρωτικά.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Σας εκτιμώ βαθύτατα Καμπασερέ. Γι αυτό τον λόγο άλλωστε, είστε και δεύτερος ύπατος. Είστε σοφός, ευέλικτος, συνετός. Ίσως, υπερβολικά ευέλικτος και υπερβολικά συνετός. Πάνω απ' όλα όμως, είστε εξαιρετικός διοικητής. Οι στρατιωτικοί είναι δεινοί ξιφομάχοι, σε 'σας αποδίδονται οι επιτυχίες στις στρατιωτικές επιχειρήσεις.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Χάρη σ' εσάς τα κατάφερα όλα. Σας υπηρετώ με πίστη και ευθύτητα.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Ποτέ δεν με απογοητεύσατε. Θα είμαι λοιπόν, ειλικρινής απέναντί σας, όπως εσείς απέναντί μου και θα σας μιλήσω ευθέως. Πέραν της λαιμαργίας σας, έχετε ένα ακόμη μειονέκτημα που θα μπορούσε να σας στοιχίσει ακριβά, με οποιονδήποτε άλλον εκτός από εμένα.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Μειονέκτημα;

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Μην κάνετε πως δεν καταλαβαίνετε, Καμπασερέ. Όχι μόνο είστε ανύπαντρος...

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Θα επιθυμούσατε το αντίθετο;

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Εάν είναι να καταλήξετε με κάποια όπως εκείνη την ανόητη του Ταλεϋράνδου, φυσικά και όχι. Αλλά ας δούμε τα πράγματα ως έχουν: Δεν σας αρέσουν οι γυναίκες. Τις προάλλες μάλιστα, όταν παρουσιάστηκατε στο Συμβούλιο της Επικρατείας όπου σας περίμενα, πολύ αργότερα της έναρξής του και αναφέρατε σαν δικαιολογία ότι σας είχε καθυστερήσει μία κυρία, σας είχα απαντήσει χαρακτηριστικά: «Την επόμενη φορά, θα πείτε στην κυρία αυτή να πάρει το μπαστούνάκι της και το καπέλο της και να πάρει δρόμο».

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Κανένα σκάνδαλο δεν έχει συνδεθεί με την προσωπική μου ζωή, πολίτη Πρώτε Ύπατε, η δημόσια τάξη δεν έχει ποτέ κλυδωνιστεί, ουδέποτε αμαύρωσα την αξιοπρέπειά μου, πόσο μάλλον την δική σας.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Μα αυτό είναι το λιγότερο. Είστε επίσης τόσο επιδέξιος που, η σύνεσή σας δεν εμποδίζει διόλου ακόμα και τον Ταλεϋράνδο να εντάξει τους τρεις υπάτους σε ένα σύστημα δικής του επινόησης και να διασκεδάξει ολόκληρο το Παρίσι: « *Hic, Haec, Hoc.* »

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Hic, Haec, Hoc; Ο κύριος Ταλεϋράνδος θυμάται ακόμα τα λατινικά της εκκλησίας;

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Hic, αυτός εδώ, η αρσενική αντωνυμία με κάπως εμφατική χροιά, είμαι εγώ. *Haec*, αυτή εκεί, η θηλυκή αντωνυμία, με υποτιμητική χροιά συνήθως, είστε εσείς. *Hoc*, αυτό εκεί, η ουδέτερη αντωνυμία, με εξ' ολοκλήρου προσβλητική χροιά, είναι αυτός ο καημένος ο Λεμπρέν. Σας το λέω φιλικά: Μην είστε τόσο *Haec*, Καμπασερέ.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Κύριε, θα σας ανταπαντήσω με την ίδια ελευθερία με την οποία μου απευθυνθήκατε. Όταν ήμουν νεώτερος, έβλεπα τις γυναίκες όπως όλος ο κόσμος. Ωστόσο, δεν με ευχαριστούσε, δεν έμενα για πολύ. Από το τελευταίο ειδύλλιο που είχα, τις αποχαιρέτισα κι επίσημα και έκτοτε πορεύομαι μόνος μου.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Τις γυναίκες, αγαπητέ μου φίλε, έχω πολλούς λόγους να τις κατηγορώ, όπως κι εσείς άλλωστε. Και ούτε η Κυρία ντε Σταέλ, ούτε η κυρία Ρεκαμιέ θα με κάνουν ν' αλλάξω γνώμη. Ωστόσο θα ήθελα να σας προστατεύσω από το να σας αντιμετωπίζουν σαν παλιάτσο τα παιδιά του δρόμου.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Παλιάτσο! Σας μοιάζω για παλιάτσος;

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Μα πώς αλλιώς να σας το πω; Θέτετε τον εαυτό σας σε κίνδυνο. Θεωρείται προσβλητικό σε πολλούς τομείς, στο Κονκορδάτο, στον Αστικό Κώδικα, στο Τάγμα των Ιπποτών, όπου ομολογουμένως, με βοηθήσατε τόσο πολύ.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Εάν σας υπηρέτησα σωστά, εκπλήρωσα τον σκοπό μου.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Δεν μένει πλέον τίποτα όρθιο μετά από είκοσι χρόνια ανέχειας και δέκα χρόνια εντάσεων. Ήθελα να κάνω σημαντικές κινήσεις και με διάρκεια. Ονειρευόμουν έναν τάγμα ιπποτών με δημοκρατικές αρχές για να τονίσω την αξία αυτή, που τόσο υποτιμήθηκε από τους βασιλείς μας, και παρασύρθηκαν στην καταστροφή από τους Ιακωβίνους. Συγκρότησα το Τάγμα των Ιπποτών. Απαίτησα μία αξιόπιστη συλλογή των νόμων του Μωυσή, του Σόλωνος, του Ιουστινιανού. Επέβαλλα τον Αστικό Κώδικα, ο οποίος χάρη σε 'σας είχε συνταχθεί με τέτοιο τρόπο, που, ποιητές και λογοτέχνες κοκκίνησαν από το κακό τους.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Μάλιστα! Βλέπω πως συμμετέχετε ακόμη ενεργά σε εκείνες τις ατέρμονες συζητήσεις που δεν παύουν να σας απασχολούν, σχετικά με τον γάμο, το διαζύγιο, τις στρατιωτικές επιτυχίες, τα βιολογικά παιδιά, την θανατική ποινή... Ανέκαθεν θέλατε να προλαβαίνετε τις εξελίξεις. Κι εγώ, πάντοτε προβληματισμένος να βρω την πιο απλή, την πιο ηχηρή, την πιο ξεκάθαρη εντολή για την υλοποίηση των επιθυμιών σας: «Οι καταδικασμένοι σε θάνατο, θα έχουν το κεφάλι στο καλάθι...»

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Πράξατε ορθότατα στην προετοιμασία του Κονκορδάτου. Ο ρόλος της Εκκλησίας στο κράτος ήταν ανέκαθεν ένα μείζον ζήτημα. Γνωρίζετε καλά, Καμπασερέ, ότι η θρησκεία δεν είναι για 'μένα το μυστήριο της Ενανθρώπισης, είναι το μέσο επίτευξης της κοινωνικής συνοχής. Δεν μπορεί να υπάρξει κοινωνία χωρίς ηθική. Δεν μπορεί να υπάρξει ηθική χωρίς θρησκεία. Μόνο η θρησκεία μπορεί να προσδώσει στο κράτος σίγουρη και διαρκή στήριξη. Μία κοινωνία χωρίς θρησκεία, είναι σαν βάρκα χωρίς πυξίδα. Ήμουν μωαμεθανός στην Αίγυπτο, θα γινόμουν βουδιστής στην Ινδία. Είμαι καθολικός εδώ, για το καλό του λαού, καθώς η πλειονότητά του, είναι καθολικοί. Δεν πιστεύω στις ασυναρτησίες του παραφυσικού. Περιφρονώ το ιερατείο, τους δερβίσηδες, τους φακίρηδες. Εκτός από τον Ταλλεϋράνδο που είναι μέσα στα πράγματα

και έχει όραμα, δεν έχω βάλει ποτέ ιερωμένους στις κυβερνήσεις μου. Οι ιερείς είναι φλύαροι σαν τις γυναίκες, ένα κρατικό μυστικό δεν είναι ποτέ ασφαλές όταν αναλαμβάνουν εκείνοι. Η θρησκεία όμως, είναι τόσο σημαντική για ένα κράτος, όπως η αστυνομία ή ο στρατός. Τα καμπαναριά και τα όπλα είναι οι δύο ηχηρές φωνές των ανθρώπων, παλεύουν με τον κεραυνό, την αντίστοιχη ηχηρή φωνή της φύσης. Μίλησα μέσω των όπλων στην Αίγυπτο και την Ιταλία, μετάνιωσα για την σιωπή των καμπαναριών στις εκστρατείες μας. Υπέγραψα το Κονκορδάτο. Ξανάνοιξα τις εκκλησίες.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Αυτό που με ανησύχησε περισσότερο είναι ο μεγάλος σταυρός, τον οποίο, ο διπλωματικός αντιπρόσωπος του Πάπα, ο Καρδινάλιος Καπραρά, δεν αποχωρίζεται ποτέ. Ένας Καρδινάλιος με τον σταυρό του στους δρόμους του Παρισιού στον ένατο χρόνο επικράτησης της Δημοκρατίας! Έπρεπε να τους κρύψουν και τους δύο μέσα σε μία άμαξα.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Αγαπητέ μου Καμπασερέ, θα μπορούσα να πω για σας, αυτό που ο Βολταίρος και ο Ροβεσπιέρος έλεγαν για το Ανώτατο Ον. Αν δεν υπήρχατε, θα έπρεπε να σας έχουμε εφεύρει. Οι Αμβροσιανοί Ύμνοι του Πάσχα στην Παναγία των Παρισίων, δεν ήταν πάντοτε δεδομένοι. Οι Ιακωβίνοι ήταν επιθετικοί και ο στρατός διστακτικός.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Συμφωνώ απόλυτα! Ο διοικητής Ντελμά μου είχε πει: « Πρόκειται για φανερή τυπολατρία. Δεν μένει παρά να σκοτωθούν ένα εκατομμύριο άνθρωποι για να καταστραφεί οτιδήποτε εσείς κατορθώνετε».

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Η Παναγία των Παρισίων ήταν κλειστή για περίπου δέκα χρόνια. Οι δημοκράτες συνταγματάρχες μου, οι Ιακωβίνοι λοχαγοί μου, οι υπολοχαγοί μου επί σειρά ετών, δεν είχαν ποτέ παρευρεθεί σε λειτουργία. Μόνο ο Ταλεϋράνδος, ο επίσκοπος του Οτέν, χειροτονημένος από τον Πάπα Πίο Ζ' για τον δημόσιο βίο, και ο Φουσέ, μαθητευόμενος βασιλοκτόνος που μπήκε στην αστυνομία, είχαν δώσει το παρόν, στην προσπάθειά τους να θυμηθούν περί τίνος πρόκειται. Έπρεπε να τους βλέπατε! Ούτε βλεφαρίδα δεν κουνιόταν. Το πρόσωπο του Ταλεϋράνδου από τη φύση του είναι τελείως ανέκφραστο, ποτέ και κανείς δεν μπορεί να το αποκρυπτογραφήσει. Ακόμα κι αν του έδινε κάποιος μία κλωτσιά στον πισινό, κανείς δεν θα το αντιλαμβανόταν.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Οργανώσατε εκ νέου τους καθολικούς της Γαλλίας, με βάση τις αρχές της δημοκρατίας.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Υπερασπίστηκα επίσης τα δικαιώματα των προτεσταντών και των εβραίων. Πάνω απ' όλα όμως, εγκαινίασα στους Γάλλους μία εκκλησία στις δικές μου υπηρεσίες. Επέλεξα επισκόπους με το σκεπτικό να με υπακούουν και να αισθάνονται τιμή να δειπνήσουν στον έπαρχο. Οι ιερείς, που άλλοτε ήταν υπουργοί του δόγματος, τώρα είναι δικοί μου υπουργοί. Ο λαός φυσικά ακολούθησε...

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Βοηθηθήκατε από τον Σατομπριάν με το έργο του, το *Πνεύμα του Χριστιανισμού* που τον εκτόξευσε στην κορυφή. Ξεπέρασε, από την πρώτη κιόλας μέρα, μέχρι και τους Αμβροσιανούς ύμνους στην Παναγία των Παρισίων.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Του το ανταπέδωσα. Τον έστειλα στην Ρώμη, στο πλευρό του θείου μου, Φες. Σύμφωνα με τον Φοντέν, έναν φίλο του, που πλαγιάζει με την αδερφή μου την Ελίζα, την στιγμή που εγώ πλαγιάζω με την Γαλλία, δεν τα πηγαίνουν καλά μεταξύ τους. Ο Σατομπριάν, έχει ταλέντο, είναι όμως ανυπόφορος.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Αν και βασιλικός, σας υποστηρίζει. Σας αφιέρωσε άλλωστε το έργο του, το *Πνεύμα του Χριστιανισμού*.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΕ

Οι πετυχημένοι άνθρωποι των γραμμάτων, θεωρούν πως είναι το κέντρο του κόσμου. Δεν συνεργάζομαι με τον κύριο Σατομπριάν, με σκοπό να τον εξαγοράσω, αλλά για να του ανταποδώσω ό,τι του αξίζει. Μου πρόσφερε πολλές φορές απλόχερα την βοήθειά του. Αλλά όπως πάντα, με βοήθησε ώστε να μπορεί να με χρησιμοποιεί για να εξυπηρετεί τους σκοπούς του, αποκυήματα της φαντασίας του που όμως τον παραπλανεί και όχι για να υπακούει στις εντολές μου. Θα αναγκαστώ λοιπόν να αρνηθώ τις όποιες υπηρεσίες του, ή σωστότερα, να τον υπηρετώ. Με έχει απογοητεύσει. Ο Σατομπριάν, όπως και ο Ταλεϋράνδος είναι τα πιο φωτεινά μυαλά της εποχής μας. Λυπάμαι, όμως, κυρίως για εκείνον, διότι δεν έχει πλέον αίσθηση των συμφερόντων του.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Είναι και η κυρία Στάελ. Είναι έξυπνη, όμως, περίεργη και επικίνδυνη. Και πολύ ανδροπρεπής θα τολμούσα να πω. Ο Ταλεϋράνδος, ισχυρίζεται αστεειευόμενος, ότι, στο τελευταίο μυθιστόρημά του, την *Ντελφίν*, περιγράφονται τόσο ο ίδιος όσο κι εκείνη, ως γυναίκες. Ή ο Μπενζαμίν Κονσταντ, λάτρης του γυναικείου φύλου και, επίδοξος εραστής της κυρίας Στάελ, αν

και μονίμως ανασφαλής. Στην πολιτική, όπως και στον έρωτα, δεν ξέρουμε ποτέ πού θα γύρει η ζυγαριά.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Μην μου αναφέρετε αυτούς τους δύο! Είναι ανόητοι. Με κάνουν να αμφισβητώ ολόκληρο το ανθρώπινο είδος. Θαυμάζω τον Κορνέιγ. Είναι μακράν καλύτερος απ' όλους. Η κυρία Στάελ, όμως, η κόρη αυτού του ανίκανου του Νεκέρ, είναι σαν μαύρο κοράκι, σαν κακός οιωνός. Πάντοτε η παρουσία της προμήνυε κάτι κακό. Σκοπεύω να μην την αφήσω να μείνει στη Γαλλία.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Πολίτη Πρώτε Ύπατε, έχετε αντιπάλους. Και όχι μόνο στο συνάφι των γραμματικών. Αυτοί που πρέπει να φοβάστε, δεν είναι ούτε οι βασιλικοί ούτε οι Ιακωβίνοι. Οι εχθροί σας βρίσκονται γύρω σας, στον στρατό σας, ίσως και μέσα στην ίδια την οικογένειά σας και πλέκουν ραδιουργίες. Την ημέρα που συγκροτήσατε το Τάγμα των Ιπποτών, ο στρατηγός Μορό, προσέφερε στον μάγειρά του μία κατσαρόλα ως ένδειξη τιμής. Ο στρατηγός Μπερναντότ μοχθεί χωρίς σταματημό...όχι όμως για 'σας. Ο ίδιος σας ο αδερφός, ο Λουσιέν...

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Γνωρίζω πολύ καλά ότι ο Λουσιέν συνωμοτεί εναντίον μου. Γιατί νομίζετε ότι τον έστειλα ως πρέσβη στην Ισπανία;

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Για να τον παύσετε από Υπουργό εσωτερικών και να τον απομακρύνετε από το Παρίσι. Και πράξατε ορθότατα.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Ο Λουσιέν είναι ένας φιλόδοξος που θεωρεί πως είναι κάποιος σπουδαίος. Εξοργίζεται όταν πρόκειται ν' ασχοληθεί με την πολιτική. Κάνει τον Ταρτούφο των δημοκρατικών και προσποιείται πατριωτισμό για τον οποίο όμως, στην πραγματικότητα μεμψιμοιρεί. Ο Ζοζέφ, από την άλλη, ο μεγαλύτερος αδερφός μου, δεν είναι ούτε τόσο φιλόδοξος ούτε και ιδιαίτερα έξυπνος. Ο Λουσιέν ωστόσο, θα ήθελε πολύ, να βρίσκεται στην εξουσία με τον Μορό και τον Καρνό, και οι τρεις τους, ύπατοι ισότιμοι και πρόεδροι με όλες τις αρμοδιότητες! Έχετε ξανακούσει ποτέ κάτι τόσο ανόητο; Με είχε βοηθήσει την 18^η Μπρυμαίρ. Ποτέ όμως δεν έπαψε να συνωμοτεί σε τέτοιο βαθμό εναντίον μου, βλάπτοντας τόσο εμένα όσο και τον ίδιο τον εαυτό του. Πόσο θα διέπρεπε αν δεν σκεφτόταν έτσι! Να γιατί θέλει τόσο πολύ να νυμφευτεί.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Μα δεν ήταν ήδη νυμφευμένος;

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Ήταν. Σύζυγός του ήταν η κόρη ενός πανδοχέα στο Σεν Μαξιμίν, στην Προβηγκία. Πέθανε όμως. Και άρχισε να τρέχει πίσω από την Ιουλιέτα Ρεκαμιέ, χωρίς όμως κάποια ανταπόκριση, στέλνοντας της γελοία γράμματα με την προσφώνηση: «Ιουλιέτα, εδώ Ρωμαίος...»

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Και πίσω απ' όλα αυτά κρύβεται ο Φουσέ φαντάζομαι...

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Βεβαίως. Χάρη στον Φουσέ επίσης, ακόμη κι αν δεν είναι πλέον υπουργός, ίσως όμως να αναθεωρήσω την απόφασή μου αυτή, έχω πολύ γερό αστυνομικό σώμα. Και αργότερα, μαθαίνω από την Παυλίνα, ότι ο Λουσιέν, ερωτεύτηκε την, μάλλον, εύθυμη χήρα, και υπεύθυνη διαφόρων αλλαγών, την κυρία Ζουμπερτόν. Φυσικά εναντιώθηκα. Ξέρετε τι μου απάντησε;

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Όχι Κύριε. Οι σχέσεις μου με τον Φουσέ δεν είναι τόσο στενές όσο οι δικές μας ούτε όσο οι δικές σας μαζί του.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Μου είπε: «Τουλάχιστον, η δικιά μου, είναι όμορφη.»

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Αυτό δεν είναι μόνο άδικο αλλά και ανεύθυνο. Κανείς και για κανέναν λόγο δεν νυμφεύεται μία τέτοια γυναίκα! Κανείς δεν αναλαμβάνει να την συντηρήσει, μιας και έχει αποδειχτεί περίτρανα ότι αυτή είναι η μεγαλύτερη επιθυμία της.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Κι όμως, την νυμφεύεται. Είναι τόσο ανυπόφορος στην προσωπική του ζωή όσο και στην δημόσια. Αχ, αγαπητέ συνάδελφε... Οι Γάλλοι φαντάζονται πως, στο μυαλό μου στροβιλίζουν μεγαλεπήβολα σχέδια για εξουσία και επεκτατικούς πολέμους ενώ, στην πραγματικότητα με βασανίζουν σκέψεις για ζητήματα καρδιάς.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Δεν σας πιστεύω κύριε.

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Κι όμως έτσι είναι. Ο μικρότερος αδερφός μου ο Ιερώνυμος, είναι δεκαεννιά χρονών και μόλις πραγματοποίησε ένα ταξίδι στην Αμερική για να νυμφευτεί μία Αμερικανίδα.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Αμερικανίδα;

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Μάλιστα, Αμερικανίδα! Την κόρη ενός εμπόρου από την Βαλτιμόρη, την Ελίζαμπεθ Πάτερσον. Αυτήν την στιγμή είμαι κουνιάδος της κυρίας Ζουμπερτόν και της Ελίζαμπεθ Πάτερσον.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Κύριε πετύχατε λαμπρή νίκη στη Ριβολί και στο Μαρένγκο, κατακτήσατε την Βενετία και την Αίγυπτο, επιβάλλατε την ειρήνη στους Άγγλους, είστε πρώτος Ύπατος και Πρόεδρος της ιταλικής δημοκρατίας...

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Έχω, όμως, πάνω απ' όλα, αδερφούς και αδερφές, που αρέσκονται στο να δηλητηριάζουν την ζωή μου ατιμάζοντας ό,τι κατάφερα με τόσο κόπο ν' αποκτήσω. Τουλάχιστον η αγαπημένη μου, η όμορφη Παυλίνα, μου δίνει κάποιες χαρές.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Λοιπόν, κάτι είναι κι αυτό...

ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Επιτέλους... Μετά τον αιφνίδιο και βίαιο θάνατο του άμοιρου του Λεκλέρκ, πριν καν προλάβει να τον γονατίσει ο κίτρινος πυρετός στον Άγιο Δομίνικο, έβρισκε συστηματικά παρηγοριά σε εκείνο το καθαρά τον Σαρλοβέζ που με μισούσε και που τελικά τον ξεφορτώθηκα και μετά, με τον Ευγένιο ντε Μποαρνέ, τον γιο της Ιωσηφίνας μου. Ευτυχώς, μόλις παντρεύτηκε τον πρίγκιπα Καμίλ Αλντομπραγκίνι Μποργκέζ, μικρανεψιό δύο Παπών, πλούσιο και σπουδαίο, σε αντίθεση με εκείνον τον δύστυχο τον Μπασσιότσι, τον σύζυγο της αδερφής μου της Ελίζας.

ΚΑΜΠΑΣΕΡΕ

Σας συγχαίρω πολίτη Πρώτε Ύπατε.

Πρωτότυπο Κείμενο

Jean d'Ormesson

La Conversation

CAMBACÉRÈS

Eh bien, voilà, citoyen Premier consul. Nous en avons terminé. Avec votre permission, je vais me retirer. Je soupe ce soir avec Talleyrand.

BONAPARTE

Chez lui, rue du Bac? À l'hôtel Gallifet?

CAMBACÉRÈS

Non. Chez moi. À l'hôtel d'Elbeuf.

BONAPARTE

Vous y êtes bien, à l'hôtel d'Elbeuf? Je ne suis laissé dire que l'hôtel du deuxième consul est moins vaste que l'hôtel Noailles où est installé le troisième consul.

CAMBACÉRÈS

Vous êtes fort bien renseigné. Mais l'hôtel Noailles où réside Lebrun est situé rue Saint-Honoré. Et moi, à l'hôtel d'Elbeuf, je donne sur le Carrousel, ou presque, à deux pas de vos Tuileries. Il y a toujours avantage pour les saints à se tenir le plus près possible de leur dieu.

BONAPARTE

Il paraît que vous êtes un saint très gourmand et qu'on mange fort bien chez vous.

CAMBACÉRÈS

J'espère que ce n'est pas un reproche?

BONAPARTE

C'est une constatation.

CAMBACÉRÈS

Tant mieux. Me voilà rassuré.

BONAPARTE

La gourmandise n'est pas votre seul défaut. Mais c'est celui dont il est permis de parler avec le plus de facilité.

CAMBACÉRÈS

Mon Dieu ! ...Que vous êtes brusque! Comment voulez-vous vous faire des amis si vous ne leur offrez pas ce qu'il y a de meilleur? C'est aussi par la table qu'on agit sur les hommes, et la bonne politique, après tout, se confond peut-être en partie avec la bonne cuisine.

BONAPARTE

Pour vous, peut-être. On m'assure que les valises diplomatiques ne vous font pas seulement parvenir des dépêches, mais aussi des victuailles qui vous arrivent d'un peu partout-et souvent de pays ennemis.

CAMBACÉRÈS

Ah! décidément, rien n'échappe aux séides que Fouché a semés autour de lui...

BONAPARTE

Je n'ai pas besoin de Fouché pour être au courant de tout ce qui se passe à Paris et en France. Et même de vos perdreaux qui sont rôtis d'un côté et grillés de l'autre.

CAMBACÉRÈS

Que voulez-vous? Vous êtes le Premier consul. Je ne suis que le deuxième. À chacun ses grandeurs. Vous remportez des victoires et je sers des repas. Un souper réussi, c'est mon Marengo à moi.

BONAPARTE

Vous savez l'histoire qui court à Paris? « Si vous voulez dîner mal, il faut dîner chez Lebrun. Si vous voulez dîner bien, il faut dîner, chez Cambacérès...

CAMBACÉRÈS

...et si vous voulez dîner vite, il faut dîner chez Bonaparte ! » Je connais le diction.

BONAPARTE

Oui, c'est vrai. J'aime la vitesse. À la guerre, où je gagne les batailles grâce aux jambes de mes soldats, en politique où il faut toujours précéder l'événement, dans la conversation, où je vais droit au but. Et à table, où je mange peu. Mon déjeuner m'est servi à neuf heures et demie sur un petit guéridon d'acajou à un pied, incrusté de nacre et couvert d'une serviette : il me rappelle le tambour dont je me sers à la guerre. Mon ordinaire se compose de peu de chose : deux œufs sur le plat, une salade de haricots, deux ou trois olives, un doigt de parmesan arrosé de

chambertin. Je me nourris avec rapidité. Quand je suis seul, mon repas ne dure que quelques minutes. J'ai autre chose à faire. Je n'aime pas traîner.

CAMBACÉRÈS

Et vous n'avez pas trainer. Sous- lieutenant è seize ans, lieutenant à vingt-deux...

BONAPARTE

Six ans pour passer de sous-lieutenant à lieutenant ! Et mes adversaires prétendent que je suis pressé! Sans Robespierre et la Convention nationale, sans vous, Cambacérès, et sans les vôtres, je serais encore colonel dans un obscur régiment. C'est dans cette impatience que tout s'est peut-être joué...

CAMBACÉRÈS

Vous vous êtes rattrapé : capitaine à vingt-trois ans, commandant à vingt-quatre, général a vingt-cinq. Et Premier consul de la République à trente ans! Le soleil chaque matin s'élève moins vite que vous. On dirait que le temps vous manque.

BONAPARTE

In ne cesse de me manquer. Ah! Cambacérès, où en serons-nous dans deux ans, dans dix ans, dans douze ans?

CAMBACÉRÈS

Vous êtes jeune, je suis presque vieux. J'ai un an plus que Talleyrand, six de plus que Fouché, seize de plus que vous. Je viens d'avoir cinquante ans. Comme beaucoup autour de vous, comme Junot, comme Duroc, comme Lannes qui se feraient tuer pour vous, j'ai pourtant beaucoup plus que du respect pour votre personne et plus que de l'admiration pour le génie qui vous habite : quelque chose peut-être qui ressemble à de l'amour.

BONAPARTE

De l'amour?

CAMBACÉRÈS

Ou au moins de la vénération. Je suis votre consul. Et je n'ai plus d'autre but dans ce qui me reste de vie que vous seconder. *(Il se lève.)* J'ai trop parlé. Je m'en vais. J'ai bien l'honneur de vous saluer.

BONAPARTE

Demeurez encore un instant, citoyen deuxième consul. Je ne serais pas fâché de causer un peu librement avec vous-et pas seulement de foie gras, de mauviettes de Pithiviers ou de pâté de Toulouse.

CAMBACÉRÈS

Très volontiers. J'ai tout le temps. De quoi s'agit-il?

BONAPARTE

Je voudrais prendre votre avis, mon cher collègue, sur ma position actuelle.

CAMBACÉRÈS

Franchement, citoyen Premier consul, vous n'avez pas de souci à vous faire. Fouché, qui ne sait pas seulement tout sur moi mais qui connaît bien nos concitoyens à force de les surveiller, a dû vous le dire avant que vous ne vous débarrassiez de lui : la gloire des guerres d'Italie ou d'Égypte, les transports, la paix d'Amiens les rassure. Pour la première fois depuis longtemps, un peu de bonheur et d'espérance remplace chez les Français l'angoisse du lendemain. Et l'étranger s'incline devant vous- et vous craint.

BONAPARTE

Oui, oui, je sais. Les Français aiment le panache et ils ont retrouvé un peu de leur gaieté et de leur insouciance. Ils me témoignent leur attachement. Et les étrangers me traitent bien. Mais comme rien, dans notre gouvernement, ne leur paraît stable et solide, ni les uns ni les autres ne savent très bien où ils en sont. Et voulez-vous que je vous dise ? Moi, non plus.

CAMBACÉRÈS

Je ne suis pas habitué à vous voir incertain.

BONAPARTE

Ce sont surtout les gouvernements autour de nous qui se trouvent incertains : ils hésitent à s'unir plus intimement avec moi. Je sens leurs réticences. Ils se demandent sur quel pied danser avec notre drôle de régime.

CAMBACÉRÈS

Vraiment?

BONAPARTE

Vraiment. C'est l'ambiguïté de notre Consulat qui leur donne à penser.

CAMBACÉRÈS

Ils sont bien forcés de constater que l'ordre et la sécurité règnent enfin dans notre pays. Quel contraste avec la situation il y a quatre ans, à la veille de Brumaire !...

BONAPARTE

C'était l'anarchie. Vingt mille criminels mettaient Paris à feu et à sang. Quarante mille chouans tenaient la campagne dans l'Ouest et interceptaient les communications entre Paris et la mer.

CAMBACÉRÈS

L'amiral Bruix me disait à l'époque avoir mis un mois pour se rendre à Brest prendre son commandement.

BONAPARTE

Dans trente départements, la chouannerie n'était qu'un prétexte au brigandage. La rive droite de la Garonne, la Provence, le Languedoc, toute la vallée du Rhône étaient livrés aux bandes. Les diligences étaient attaquées, les courriers détroussés, les maisons pillées. Les chauffeurs rôtaient les pieds des paysans pour leur faire avouer où était caché leur magot.

CAMBACÉRÈS

J'ai connu plusieurs commerçants et même deux représentants en mission qui, pour voyager en sécurité de Paris à Marseille ou à Aix-en-Provence, avaient acheté des passeports aux chefs de bandes. Et personne ne se déplaçait sans une solide escorte.

BONAPARTE

Les routes étaient impraticables, les bâtiments publics délabrés. Marseille faisait en un an les affaires de six mois d'autrefois, son vieux port était une infection. À Lyon, il y avait mille cinq cents canuts au lieu de huit mille. À Paris, les ateliers faisaient travailler la huitième des ouvriers de 1789. C'est une affaire entendue : le présent, grâce à moi, vaut mieux que le passé. Mais l'avenir me préoccupe.

CAMBACÉRÈS

Vous êtes garant de l'avenir parce que vous avez liquidé le passé.

BONAPARTE

Ne vous y trompez pas : je suis solidaire de tout le passé de la France, de Clovis à cette Convention nationale à laquelle vous avez appartenu, mon cher Cambacérès, et que, j'ai sauvée à plusieurs reprises du désastre et de la menace étrangère. Ce que j'ai combattu et brisé, c'est la violence, la haine, les excès des uns et des autres, les divisions, les factions. Plus de factions, je n'en veux pas.

CAMBACÉRÈS

Vous avez affiché la couleur, dès le lendemain du 18 Brumaire, à votre arrivée dans ces Tuileries où nous nous entretenons aujourd'hui. Vous avez installé votre femme dans la chambre de

Marie-Antoinette et vous avez gardé pour vous la chambre de Louis XVI. Je crois d'ailleurs que vous avez trouvé l'endroit un peu triste...

BONAPARTE

Oui. Triste comme la grandeur.

CAMBACÉRÈS

Et puis, vous avez aperçu sur les murs la floraison des graffiti révolutionnaires, l'avalanche des décorations où dominait le bonnet rouge, et vous avez ordonné : « Gomez-moi toutes ces saloperies! »

BONAPARTE

Ni talon rouge ni bonnet rouge! Je ne veux en France ni jacobins ni royalistes. Je ne connais plus de partis, je ne vois en France que des Français. Je ne suis d'aucune coterie. Je suis de la grande coterie du peuple français. Et je ne laisse rien au hasard : ni les grandes affaires ni les détails les plus infimes. Je prends la place des Bourbons, j'incarne le peuple souverain, je restaure l'ordre des choses. Je ne le restaure pas pour les autres : Je le restaure pour moi. Vous souvenez-vous, Cambacérés, de la Constitution que Sieyès voulait nous refiler après le 18 Brumaire?

CAMBACÉRÈS

Je m'en souviens fort bien. Au sommet de l'État, un Grand électeur, roi sans royauté, installé à Versailles, qui aurait choisi deux consuls : l'un pour l'extérieur, l'armée, la marine, les colonies, la guerre; l'autre pour l'intérieur, la police, la justice, les finances. Au-dessous, les ministres, procureurs du service public. À côté, un Collège des conservateurs aurait désigné sur les listes nationales un tribunal, chargé de discuter des lois, et un corps législatif qui les aurait votées.

BONAPARTE

Peut-être vous souvenez-vous aussi que vous étiez plutôt favorable à ces niaiseries métaphysiques?

CAMBACÉRÈS

Oh! favorable...favorable... C'est vite dit. Je n'ai pas tardé à abandonner l'esprit d'assemblée pour l'esprit de gouvernement et à vous préférer aux rêveries métaphysiques.

BONAPARTE

Moi, plutôt que de les voir appliquées dans la réalité, j'aurais préféré avoir du sang jusqu'aux genoux. Quand Sieyès m'a proposé de m'établir à Versailles avec le titre ridicule de Grand électeur, c'est-à-dire de roi fainéant, je lui ai répondu : « Comment avez-vous pu, citoyen Sieyès,

croire qu'un homme d'honneur consentirait à n'être qu'un cochon à l'engrais dans le château de Versailles ? »

CAMBACÉRÈS

Vous avez bousculé tout le monde, vous vous êtes débarrassé de Sieyès et de Barras qui paraissaient tout-puissants et vous m'avez recruté, moi, qui me suis donné à vous.

BONAPARTE

Je vous aime bien, Cambacérès. C'est pour cette raison que vous êtes second consul. Vous êtes savant, souple et prudent. Trop souple, peut-être, et trop prudent. Mais, surtout, vous êtes un excellent administrateur. Les militaires sont bons pour sabrer. Ce sont les administrateurs qui décident du succès des entreprises.

CAMBACÉRÈS

Je vous dois tout. Je vous sers avec exactitude et avec fidélité.

BONAPARTE

Vous ne m'avez jamais manqué. Je vais être aussi loyal avec vous que vous l'êtes avec moi et vous parler à cœur ouvert. En plus de votre gourmandise, vous avez un petit défaut qui aurait pu vous couter cher avec tout autre que moi.

CAMBACÉRÈS

Un petit défaut?...

BONAPARTE

Ne faites pas la bête, Cambacérès. Non seulement vous n'êtes pas marié...

CAMBACÉRÈS

Souhaiteriez-vous que je fuse?

BONAPARTE

Si c'est pour épouser une petite oie comme cet imbécile de Talleyrand, sûrement non. Mais regardons les choses en face : vous n'aimez pas les femmes. L'autre jour encore, quand vous êtes arrivé bien après l'heure au Conseil d'État où je vous attendais et que vous avez invoqué pour excuse une dame qui vous aurait retardé, je vous ai mis en garde : « La prochaine fois, vous direz à cette dame de prendre sa canne et son chapeau et de foutre le camp ».

CAMBACÉRÈS

Aucun scandale n'a jamais entaché ma vie privée, citoyen Premier consul, l'ordre public n'a jamais été troublé, je n'ai jamais nui à ma dignité ni surtout à la vôtre.

BONAPARTE

C'est la moindre des choses. Et vous êtes très habile. Votre prudence n'empêche tout de même pas Talleyrand de ramasser les trois consuls dans une formule de son cru dont tout Paris s'amuse : « Hic, Haec, Hoc. »

CAMBACÉRÈS

Hic, Haec, Hoc? M. de Talleyrand se souviendrait-il encore de son latin d'église?

BONAPARTE

Hic, celui-ci, le démonstratif masculin avec une nuance emphatique, c'est moi. *Haec*, celle-là, le démonstratif féminin, vaguement péjoratif, c'est vous. *Hoc*, cette chose-là, le démonstratif neutre, tout à fait insultant, c'est ce pauvre Lebrun. Je vous le dis avec amitié : ne soyez pas trop Haec, Cambacérès.

CAMBACÉRÈS

Général, je vais vous parler avec la même franchise dont vous usez à mon égard. Quand j'étais jeune, j'allais voir les filles comme tout le monde. Mais je n'y prenais pas grand plaisir, je ne restais pas longtemps. Dès mon affaire finie, je leur lançais : « Adieu, messieurs! » et je m'en allais.

BONAPARTE

Les femmes, mon cher ami, j'ai beaucoup de motifs de me méfier d'elles autant que vous-même. Et ce n'est pas Mme de Staël ni Mme Récamier qui me feront changer d'avis. Mais je voudrais vous éviter d'être traité de Tante Turlurette par les gamins des rues.

CAMBACÉRÈS

Tante Turlurette! Voyez-vous ça?

BONAPARTE

Ah! Que voulez-vous? Vous prenez le risque. C'est d'autant plus fâcheux que dans bien des domaines, le Concordat, le code civil, la Légion d'honneur, vous m'avez été très utile.

CAMBACÉRÈS

Si vous ai bien servi, j'ai rempli mon destin.

BONAPARTE

Il ne restait plus rien debout après vingt ans de médiocrité et dix ans de désordre. Je voulais faire de grandes choses, et qui durent. Je rêvais d'une chevalerie républicaine pour récompenser le

mérite méprisé par nos rois, traîné dans le sang par les jacobins : j'ai créé la Légion d'honneur. Je réclamais un recueil de lois digne de Moïse, de Solon, de Justinien : j'ai imposé le code civil, rédigé, grâce à vous, dans un style capable de faire pâlir d'envie les poètes et les romanciers...

CAMBACÉRÈS

Ah! Je vous vois encore dans ces débats interminables-et qui vous impatientaient! -sur le mariage, sur le divorce, sur les successions, sur les enfants naturels, sur la peine capitale... Vous, vous vouliez toujours aller plus vite ; moi, j'étais toujours soucieux de trouver, pour répondre à vos vœux, la formulation la plus simple, la plus brève, la plus claire : « Tout condamné à mort aura la tête tranchée... »

BONAPARTE

C'est dans la préparation du Concordat que vous avez été le meilleur. Le rôle de l'Église dans l'État a été une grande affaire. Vous le savez bien, Cambacérès : la religion n'est pas pour moi le mystère de l'Incarnation, c'est le moyen de l'ordre social. Nulle société ne peut exister sans morale. Il n'y a pas de bonne morale sans religion. Il n'y a donc que la religion qui donne à l'État un appui ferme et durable. Une société sans religion est comme un vaisseau sans boussole. J'ai été mahométan en Égypte, j'aurais été bouddhiste en Inde. Je suis catholique ici pour le bien du peuple parce que la majorité est catholique. Je ne crois pas aux billevesées de la métaphysique. Je me moque de la prêtraille, des derviches, des fakirs. Sauf Talleyrand, qui est à part et qui a de l'avenir dans l'esprit, je n'ai jamais employé d'évêques dans mes gouvernements. Les prêtres sont bavardes comme les femmes : un secret d'État n'est pas en sûreté sous leur robe. Mais la religion est aussi nécessaire à l'État que la police ou l'armée. Les cloches et les canons sont les deux grandes voix des hommes : elles luttent avec le tonnerre, cette grande voix de la nature. J'ai fait parler le canon en Égypte et en Italie, je regrettais le silence des cloches dans nos campagnes. J'ai signé le Concordat. J'ai rouvert les églises.

CAMBACÉRÈS

Ce qui m'a causé le plus de soucis, c'est la grande croix cérémonielle dont le nonce du pape, le cardinal Caprara, ne se sépare jamais. Un cardinal et sa croix dans les rues de Paris en l'an IX de la République! Il a fallu les cacher l'un et l'autre au fond d'un carrosse.

BONAPARTE

Mon cher Cambacérès, je pourrais dire de vous ce que Voltaire et Robespierre disaient de l'Être suprême : si vous n'existiez pas, il faudrait vous inventer. Le *Te Deum* à Notre-Dame, le jour de Pâques, n'était pas gagné d'avance. Les jacobins étaient furieux. Et l'armée hésitait.

CAMBACÉRÈS

Je crois bien! Le général Delmas m'a dit : « C'est une belle capucinade. Il n'y manque que le million d'hommes qui se sont fait tuer pour détruire ce que vous rétablissez. »

BONAPARTE

Notre-Dame était fermée depuis dix ans. Mes colonels républicains, mes capitaines jacobins, mes lieutenants de vingt ans n'avaient jamais assisté à une messe. Il n'y avait que Talleyrand, l'évêque d'Autun rendu par Pie VII à la vie civile, et Fouché, le séminariste régicide passé à la police, pour pouvoir se souvenir encore de quoi il s'agissait. Il fallait les voir, l'un et l'autre ! Pas un cil qui bougeait. Il est vrai que le visage de Talleyrand est tellement impassible qu'on ne sait jamais rien y lire. Si on lui donnait un coup de pied au cul, sa figure ne vous en dirait rien.

CAMBACÉRÈS

Vous avez réorganisé les catholiques de France sous l'obéissance républicaine.

BONAPARTE

J'ai aussi défendu les droits des protestants et des juifs. J'ai surtout rendu aux Français une Église destinée à me servir. J'ai nommé les évêques avec l'idée en tête qu'ils allaient m'obéir et qu'ils se sentiraient honorés de dîner chez le préfet. Les prêtres étaient les ministres du culte, ils sont devenus mes ministres. Le peuple a suivi : mieux valait le dimanche un jour sur sept que le décadi un jour sur dix.

CAMBACÉRÈS

Vous avez été aidé par Chateaubriand et son *Génie du christianisme* qui est tombé à pic : il a paru la veille même du *Te Deum* à Notre Dame.

BONAPARTE

J'ai récompensé Chateaubriand. Je l'ai envoyé à Rome auprès de mon oncle Fesch. D'après Fontanes qui est son ami et qui couche avec ma sœur Élisabeth pendant que je couche avec la France, ils s'entendent assez mal. Chateaubriand a du talent, mais il est insupportable.

CAMBACÉRÈS

Il est le type même du royaliste rallié à votre personne. Il vous a dédié *Génie du christianisme*.

BONAPARTE

Les gens de lettre qui ont réussi se croient le centre du monde. Mon embarras avec M. de Chateaubriand n'est pas de l'acheter, mais de le payer ce qu'il estime. Il s'est offert vingt fois à moi ; mais comme c'est toujours pour me faire plier à son imagination, qui le conduit à faux, et non pour m'obéir, je finirai par me refuser à ses services, c'est-à-dire à le servir. Je le déplore. Chateaubriand est, avec Talleyrand, la plus forte tête de notre époque. Je regrette, surtout pour lui, qu'il n'ait pas davantage le sens de ses intérêts.

CAMBACÉRÈS

Il y a aussi Mme de Staël. Elle est intelligente, mais intrigante et dangereuse. Et en peu trop virile. Talleyrand prétend drôlement que dans son dernier roman, *Delphine*, ils figurent tous les deux, elle et lui, déguisés en femmes. Il y a aussi Benjamin Constant : c'est un homme à femmes et l'amant velléitaire et toujours incertain de Mme Staël. En politique comme en amour, on ne sait jamais de quel côté il va pencher...

BONAPARTE

Ne me parlez pas de ces deux-là! Ce sont des folliculaires. Ils me feraient prendre en guignon tout le genre humain. J'admire Corneille. Ils sont bien loin de lui. Mme de Staël, surtout, la fille de l'incapable Necker, est un oiseau de mauvais augure. Elle a toujours été le signal de quelque trouble. Mon intention est qu'elle ne reste pas en France.

CAMBACÉRÈS

Citoyen Premier consul, vous avez des adversaires. Et pas seulement chez les écrivains. Les plus à redouter ne sont ni les royalistes ni les jacobins. C'est autour de vous, dans l'armée, peut-être dans votre propre famille, que se trament de sombres desseins. Le jour où vous avez créé la Légion d'honneur, le général Moreau a décerné une casserole d'honneur à son cuisinier. Le général Bernadotte travaille beaucoup- mais pas pour vous. Votre frère Lucien lui-même...

BONAPARTE

Je sais très bien que Lucien conspire. Pourquoi croyez-vous que je l'ai nommé ambassadeur en Espagne?

CAMBACÉRÈS

Pour lui retirer le ministère de l'Intérieur et pour l'éloigner de Paris. Et vous avez bien fait.

BONAPARTE

Lucien est un ambitieux qui se croit quelque chose par lui-même. Il éprouve une fureur à se mêler de politique. Il fait le tartufe républicain et il affecte un patriotisme dont il se moque en réalité. Joseph, mon frère aîné, n'a pas beaucoup d'ambition- ni d'ailleurs d'esprit. Mais Lucien, lui, se verrait assez bien au pouvoir avec Moreau et Carnot, tous trois consuls égaux et présidents à tour de rôle. À tour de rôle!... Imaginez-vous pareille sottise? Il m'a aidé le 18 Brumaire. Mais il n'a jamais cessé de conspirer avec une maladresse qui nuit d'abord à moi mais aussi à lui-même. Et s'il ne faisait que conspirer! Voilà qu'il veut se marier!

CAMBACÉRÈS

Se marier! Je croyais qu'il était déjà?...

BONAPARTE

Il l'était. Il avait épousé la fille d'un aubergiste de Saint-Maximin, en Provence. Elle est morte : c'est une bonne chose. Alors, il a couru après Juliette Récamier qui ne voulait pas de lui et il lui a envoyé de lettres ridicules qui commençaient par : « Roméo vous écrit, Juliette... »

CAMBACÉRÈS

Ah! toujours Fouché, j'imagine...

BONAPARTE

Oui, bien sûr : Fouché. Grace à Fouché, même s'il n'est plus ministre- mais je le reprendrai peut-être-, j'ai une police qui fonctionne. Et puis, j'apprends par Pauline que Lucien s'est entiché de la veuve, plutôt légère, d'une espèce d'agent de change : Mme Jouberton. Je me suis opposé en vain à une passion dont je ne voulais pas. Vous savez ce qu'il m'a dit?

CAMBACÉRÈS

Non. Mes liens avec Fouché sont moins étroits qu'avec vous et qu'entre vous et Fouché.

BONAPARTE

Il m'a dit : « La mienne, au moins, est jolie. »

CAMBACÉRÈS

Ce n'est pas seulement injustice : c'est malhabile. Qu'il ne l'épouse pas, en tout cas! Qu'il l'entretienne, puisqu' elle y semble accoutumée et que c'est sa fantaisie.

BONAPARTE

Rien à faire : il l'épouse. Il est aussi imbécile dans sa vie privée que dans sa vie publique. Ah! mon cher collègue : les Français s'imaginent que je roule dans ma tête de grandes pensées de pouvoir et de guerre. Je passe mon temps à m'occuper d'affaires de cœur.

CAMBACÉRÈS

Je ne vous crois pas.

BONAPARTE

Vous avez tort. Mon plus jeune frère, Jérôme, a dix-neuf ans. Il vient de profiter d'un voyage aux États-Unis pour épouser une Américaine...

CAMBACÉRÈS

Une Américaine...?

BONAPARTE

Oui, une Américaine! La fille d'un négociant de Baltimore : Elizabeth Patterson. Je suis le beau-frère de Mme Joubberthon et d'Elizabeth Patterson.

CAMBACÉRÈS

Vous êtes le vainqueur de Rivoli et de Marengo, vous avez conquis Venise et l'Égypte, vous avez imposé la paix aux Anglais, vous êtes Premier consul et président de la République italienne...

BONAPARTE

J'ai surtout des frères et des sœurs. Et ils s'acharnent à m'empoisonner la vie et à déshonorer ce que je prends tant de peine à élever. Il n'y a que ma belle et chère Pauline pour me donner quelques satisfactions.

CAMBACÉRÈS

Bon, c'est déjà quelque chose...

BONAPARTE

Enfin... Après la mort de mon pauvre Leclerc qui s'était emparé d'elle à la hussarde avant d'être emporté par la fièvre jaune à Saint Dominique, elle s'est consolée successivement avec ce voyou de Sarlovèze qui me déteste et dont je me suis débarrassé, puis avec Eugène de Beauharnais, le fils de ma Joséphine. Heureusement, elle vient d'épouser le prince Camille Aldobrandini Borghèse, petit-neveu de deux papes, autrement riche et brillant que ce malheureux Bacciochi, mari de ma sœur Élisabeth.

CAMBACÉRÈS

Je vous félicite, citoyen Premier consul.

Σχολιασμός

Στα πλαίσια της πτυχιακής εργασίας μου, κλήθηκα να μεταφράσω το απόσπασμα των σελίδων 23-54 του έργου του Ζαν ντ' Ορμεσόν, «La conversation», «Η συζήτηση». Αναντίρρητα, πρόκειται για ένα λογοτεχνικό κείμενο το οποίο όμως αποτελεί ένα θεατρικό διάλογο, μία στιχομυθία, ενώ, αν και σε πολύ μικρό βαθμό, απαντούν σκηνικές οδηγίες. Πριν ξεκινήσει ο διάλογος, στον πρόλογο του έργου αναφέρονται από τον συγγραφέα οι τρεις χαρακτηριστικοί χτύποι πριν την έναρξη μιας παράστασης και το ανέβασμα της αυλαίας. Αμέσως μετά, εμφανίζονται τα δύο πρόσωπα του έργου τα οποία παραμένουν ίδια σε όλη την διάρκειά του, ο Ναπολέων Βοναπάρτης και ο έμπιστος δεύτερος Ύπατός του, Καμπασερέ.

Το εν λόγω απόσπασμα, είναι θεατρικό κείμενο με έντονα ιστορικά στοιχεία, γεγονός που, καθιστά απαραίτητη καταρχάς, την πλήρη κατανόηση του ιστορικού πλαισίου στο οποίο υπάγεται. Ειδικότερα λοιπόν, η συζήτηση του παρόντος αποσπάσματος, διαδραματίζεται, σύμφωνα με τον συγγραφέα, στο Παρίσι, στο ανάκτορο των Τουιλλερί, στην διάρκεια του Χειμώνα του 1803-1804. Πριν το διάστημα αυτό, είχαν προηγηθεί σημαντικά γεγονότα, τόσο για τα πρόσωπα του έργου, όσο και για ολόκληρη την Γαλλία και όχι μόνο, γεγονότα που ομολογουμένως, έχουν αφήσει ανεξίτηλα το στίγμα τους στην ιστορία. Ειδικότερα, γεγονότα-σταθμοί, όπως είναι η Γαλλική επανάσταση το 1789, το πραξικόπημα της 9^{ης} Νοεμβρίου 1799 (18η Μπρυμαίρ), το οποίο είχε πετύχει ο Βοναπάρτης, μετά την επιστροφή του από την Αίγυπτο με την βοήθεια του Σιεγές και του αδερφού του Λουσιέν και αφού επικράτησε εναντίον του Μπαρά. Επίσης, τα μέλη του μέχρι πρότινος Διευθυντηρίου, αντικαταστάθηκαν πρώτα από μία Υπατεία αποτελούμενη από τον Σιεγές, τον Ντουκό και τον Βοναπάρτη, η οποία όμως, στην τελική μορφή της, ως τριμελής επιτροπή υπάτων, αποτελείτο από τον Βοναπάρτη ως πρώτο Ύπατο, τον Καμπασερέ ως δεύτερο και τον Λεμπρέν ως τρίτο.

Ο πρώτος Ύπατος είχε τόσο την εκτελεστική όσο και την νομοθετική εξουσία ενώ, ο δεύτερος και ο τρίτος είχαν καθαρά ρόλο συμβουλευτικό και βοηθητικό. Είχε επίσης, προηγηθεί η συνυπογραφή του Κονκορδάτου από τον Ναπολέοντα και τον Πάπα το 1801 με το οποίο είχε σκοπό «να κλείσουν οι πληγές της αντι-καθολικής πολιτικής που είχε ακολουθηθεί κατά την

Επανάσταση», σύμφωνα με τον Γεράσιμο Παγκράτη στο κεφάλαιο 8^ο « Η Ναπολεόντεια Ιταλία» του συγγράμματός του «Ιστορία της Ιταλίας». Τόσο με την συνυπογραφή του Κονκορδάτου, όσο και με την ειρήνη της Αμιένης με τους Άγγλους το 1802, έκλεισε ο κύκλος των πολέμων του δεύτερου αντιγαλλικού συνασπισμού, όπως αναφέρεται από τον Γεράσιμο Παγκράτη.

Επίσης, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ζαν ντ' Ορμεσόν στον πρόλογο της «συζήτησης», ο Βοναπάρτης, παρέλαβε ένα κράτος πλήρως διαλυμένο, με ανύπαρκτες εμπορικές συναλλαγές, μειωμένη βιομηχανική παραγωγή κατά 60% στο Παρίσι και κατά 85% στη Λυών, ολοσχερώς κατεστραμμένα τόσο δάση και καλλιέργειες όσο και ολόκληρο το οδικό δίκτυο, ενώ η Προβηγκία και η δυτική πλευρά της Γαλλίας είχαν παραδοθεί σε ανελέητες ληστείες. Η αξία του νομίσματος είχε υποτιμηθεί κατά 99% και τα κρατικά ταμεία ήταν άδεια, με αποτέλεσμα να έχουν καθυστερήσει οι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων και των στρατιωτικών για παραπάνω από έναν χρόνο, ενώ άλλοι να μην έχουν καθόλου καταβληθεί.

Τόσο λόγω της ειρήνης της Αμιένης, όσο και με την εισαγωγή του νέου αστικού κώδικα που περιλάμβανε τις μείζονες αρχές της Επανάστασης περί ισότητας και κατάργησης των φεουδαλικών προνομίων, αλλά και σε συνδυασμό με την ολική αναδιοργάνωση του κράτους, μέσω της ουσιαστικής επανεκκίνησης της οικονομίας και της εκπαίδευσης, ο Βοναπάρτης κέρδισε την εύνοια των αστών και προχώρησε σε ένα νέο πραξικόπημα με το οποίο έγινε ισόβιος ύπατος, αξίωμα, που επικυρώθηκε από δημοψήφισμα (1802), με 3.600.000 ψήφους υπέρ και μόλις 8.347 εναντίον του.

Όσον αφορά στο κείμενο αυτό καθαυτό, ο συγγραφέας ως σκηνική οδηγία, έχει παραθέσει μόνο το μέρος όπου λαμβάνει χώρα η εν λόγω συζήτηση με τον Καμπασερέ, το ανάκτορο των Τουιλλερί, όπου ο ίδιος εγκαταστάθηκε την επομένη της 18^{ης} Μπρυμαίρ και τον είχε επισκεφτεί μία χειμωνιάτικη ημέρα του 1803-1804 ο δεύτερος Ύπατός του. Μία συζήτηση άκρως ρεαλιστική όπως άλλωστε αναφέρει και ο Ζαν ντ' Ορμεσόν, χωρίς κανένα φανταστικό στοιχείο, συζήτηση η οποία δεν έχει αποδειχτεί ότι συνέβη αλλά, υπάρχουν πολλές πιθανότητες να έλαβε χώρα, αν αναλογιστεί κανείς τόσο την σχέση μεταξύ των δύο ομιλητών όσο και τις συνθήκες που επικρατούσαν.

Στη διάρκεια της μεταφραστικής διαδικασίας του εν λόγω αποσπάσματος, καταρχάς, αξίζει να ειπωθεί, σύμφωνα με την Βίκυ Μακελλαράκη στο: *Θεατρική μετάφραση: θεωρία και πράξη*, ότι, «η θεατρική μετάφραση, δύσκολα μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο προγραμματισμένης εξέτασης και ερμηνείας μεταφραστικών φαινομένων βάσει συγκεκριμένων κανόνων, όπως ίσως η λογοτεχνική μετάφραση, αλλά και να ακολουθήσει τη μεθοδολογία της διαδικασίας μετάφρασης ενός λογοτεχνικού έργου», όπως επίσης και το ότι, «πολλοί ερευνητές (Zuber Sckerritt 1988: 485-490 και M. Short 1998: 6-18), ισχυρίζονται ότι η πλειοψηφία των έργων προορίζονται για παράσταση, αφού προσδιορίζονται από το διαλογικό τους χαρακτήρα και περιλαμβάνουν σκηνικές οδηγίες, ενώ άλλοι ότι το θεατρικό κείμενο είναι γεμάτο κενά που «γεμίζουν» μόνο στην παράσταση».

Για τη θεατρική μετάφραση, αξίζει να ειπωθεί η διάκριση του Roman Jakobson (1971, 261) όσον αφορά στους τρεις τύπους της μετάφρασης. Κατά τον Jakobson, λοιπόν, υπάρχουν τρεις τύποι μετάφρασης:

→ Η ενδογλωσσική μετάφραση ή αναδιατύπωση είναι η ερμηνεία λεκτικών σημείων με άλλα σημεία της ίδιας γλώσσας.

→ Η διαγλωσσική μετάφραση ή καθαυτό μετάφραση (κανονική κατ' άλλους) είναι η ερμηνεία λεκτικών σημείων μέσω κάποιας άλλης γλώσσας.

→ Η διασημειωτική μετάφραση ή μεταστοιχείωση είναι η ερμηνεία λεκτικών σημείων μέσω σημείων από μη λεκτικά συστήματα .

Η θεατρική μετάφραση αποτελεί μέρος της λογοτεχνικής μετάφρασης, είναι διαγλωσσική, καθαυτό μετάφραση δηλαδή, αλλά και διασημειωτική επίσης (Δημητρούλια, Ξ., Κεντρωτής, Γ. 2015. *Η μετάφραση του θεάτρου*. [Κεφάλαιο Συγγράμματος]. Στο Δημητρούλια, Ξ., Κεντρωτής, Γ. 2015. *Λογοτεχνική μετάφραση-θεωρία και πράξη*.

Εξετάζοντας όμως το απόσπασμα σύμφωνα με τους Nord και Halz-Mantari, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Αναστασία Παριανού στα πλαίσια του 6^{ου} συνεδρίου «Ελληνική γλώσσα και Ορολογία», τα μεταφραστικά προβλήματα των κειμένων σύμφωνα με τις λειτουργικές προσεγγίσεις, χωρίζονται σε πραγματολογικά που βασίζονται σε εξωκειμενικούς

παράγοντες, προβλήματα που συνδέονται με το πολιτισμικό ζεύγος και περιλαμβάνουν τις νόρμες και τις συμβάσεις, προβλήματα που συνδέονται με το ζεύγος των γλωσσών δηλαδή ενδοκειμενικοί παράγοντες και τέλος, προβλήματα που συνδέονται με το κείμενο αφετηρίας.

Ειδικότερα, όσον αφορά στα πραγματολογικά προβλήματα που σχετίζονται με τον αποστολέα, τον δέκτη, τον χρόνο, τόπο, το μέσο, κίνητρο, την κειμενική λειτουργία και τον πολιτισμό, παρατηρούνται τα εξής: Το προς μετάφραση απόσπασμα του έργου, αποτελεί λογοτεχνικό κείμενο, ιστορικό, σε μορφή θεατρικού διαλόγου. Απευθύνεται σε κοινό συγκεκριμένης λογοτεχνικής παιδείας ενώ, παρόλο που δημοσιεύτηκε το 2011, διαδραματίζεται στα 1803-1804, μία ιστορική περίοδο πολλών και σημαντικών γεγονότων. Αποτελεί λοιπόν ανάγκη η σωστή διατήρηση του ιστορικού πλαισίου και στην μετάφραση, με σκοπό να μεταδοθεί ο αρχικός σκοπός του συγγραφέα. Η κατάλληλη μετάφραση, έτσι ώστε ο διάλογος να ταιριάζει τόσο στα πρόσωπα που συνδιαλέγονται όσο και στην εποχή και στο ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο, μέσω της αποφυγής νεολογισμών και της διατήρησης του ύφους των προσώπων του έργου.

Επίσης, πραγματολογικό πρόβλημα αποτελεί αναμφίβολα η πληθώρα κύριων ονομάτων και ονομάτων πόλεων και τοποθεσιών. Ειδικότερα, καταρχάς, κύρια ονόματα προσώπων, με την σειρά που απαντούν στο απόσπασμα είναι τα εξής: *Cambacérès, Bonaparte, Lebrun, Fouché, Robespierre, Junot, Duroc, Lannes, Bruix, Clovis, Marie-Antoinette, Louis XVI, Sieyès, Barras, Talleyrand, Juliette Récamier, Moise, Solon, Justinien, Délmas, Caprara, Voltaire, l' évêque d' Autun, Pie VII, Fesch, Fontanes, Élisabeth, Chateaubriand, Mme de Staël, Benjamin Constant, Corneille, Necker, Moreau, Bernadotte, Lucien, Joseph, Carnot, Mme Joubert, Pauline, Jérôme, Elizabeth Patterson, Leclerc, de Sarlovèze, Eugene de Beauharnais, Joséphine, Camille Aldobrandini Borghèse, Bacciochi.*

Κατόπιν, ονόματα περιοχών και τοποθεσιών που χρήζουν αναζήτησης, αποτελούν τα ακόλουθα: *Rue du Bac, hôtel de Galliffet, hôtel d' Elbeuf, hôtel Noailles, rue Saint-Honoré, Carrousel, Tuileries, Marengo, Amiens, Aix-en-Provence, Brest, Garonne, Provence, Languedoc, Rhône, Saint-Maximin, Rivoli, Saint-Dominique.* Για την απόδοσή τους στα ελληνικά, είτε πραγματοποιήθηκε μετάφρασή τους όπως είναι γνωστή και δόκιμη στα ελληνικά, μετάφραση η

οποία αναφέρεται αποκλειστικά σε συγκεκριμένα άτομα, όπως, *Βοναπάρτης, Ροβεσπιέρος, Ιερώνυμος, Πάπας Πίος VII* και περιοχές, όπως *Βρέστη, ποταμός Γαρούνας, Αιξ της Προβηγκίας, Ροδανός*, είτε, αποδόθηκαν με μεταγραφή στην ελληνική καθώς πρόκειται για ονόματα που δεν υφίστανται στα ελληνικά (κυρία ντε Στάελ, μέγαρο του Νοέιγ, μέγαρο Γκαλιφέ, μέγαρο του Ελμπέφ, οδός Σαιν-Ονορέ, οδός Μπακ, Ριβολί, Λεμπρέν, Μπαρά, Ντελμά, Καμίλ Αλντομπραγκίνι Μποργκέζ κλπ.) Τέλος, συχνό είναι το φαινόμενο κάποια ονόματα να απαντούν τόσο μεταφρασμένα στα ελληνικά όσο και με την μέθοδο της μεταγραφής, όπως είναι τα *Joseph* (Ιωσήφ, Ζοζέφ) και *Pauline* (Παυλίνα, Πωλίν), ενώ, στην περίπτωση της λέξης *chouannerie*, αποδόθηκε ως εξέγερση των Σουάνων αλλά απαντά τόσο ως Σουανερί όσο και ως ένοπλη εξέγερση των Σουάν.

Επιπροσθέτως, αναμφίβολα το παρόν απόσπασμα του έργου, παρουσιάζει πολιτισμικά μεταφραστικά προβλήματα. Ειδικότερα, πρώτον, πρόκειται για ιστορικά στοιχεία που πρέπει να μεταφερθούν σωστά στην ελληνική γλώσσα και οι μεταφράσεις τους να εμπερικλείουν ακριβώς την ονομασία του εκάστοτε γεγονότος ή θεσμού, την συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Τέτοιοι όροι είναι οι εξής: *Consultat* (Υπατεία), *18 Brumaire* (18^η Μπρυμαίρ), *Grand électeur* (Μέγας εκλέκτορας), *Collège de conservateurs* (Σώμα Εφόρων), *Bourbons* (Βουρβώνοι), *jacobins* (Ιακωβίνοι), *royalistes* (βασιλικοί), *tribunat* (Τριβουνάτο), *Concordat* (Κονκορδάτο). Αξίζει να σημειωθεί εδώ, ότι, ο όρος *Convention Nationale*, απαντά ως Συμβατική εθνοσυνέλευση και Συμβατική συνέλευση. Κρίθηκε λοιπόν απαραίτητη η αναζήτηση του όρου που ταιριάζει χρονικά ως ονομασία του συγκεκριμένου θεσμού, επομένως, χρησιμοποιήθηκε η μετάφραση Συμβατική Συνέλευση λόγω του ότι, πρόκειται για την περίοδο που ο Ροβεσπιέρος, που αναφέρεται από τον Βοναπάρτη στη συνέχεια της πρότασης στη σελίδα 23 της εργασίας, «εκλέχθηκε στην Συμβατική όπου ήρθε σε ανοικτή σύγκρουση με τους Γιρονδίνους και τάχθηκε υπέρ της θανάτωσης του βασιλιά και υπέρ της προγραφής των Γιρονδίνων, διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στην εξολόθρευσή τους», σύμφωνα με τον Γιάννη Μαυρίκιο στον κύκλο διαλέξεων για την Γαλλική Επανάσταση.

Δεύτερον, πέραν των καθαρά ιστορικών στοιχείων, έπρεπε να μεταφερθούν στην ελληνική, λέξεις που συνδέονται άμεσα με την γαλλική πραγματικότητα όπως *tante Turlurette*, καθαρά δηκτικός χαρακτηρισμός, που αποδόθηκε ως παλιάτσος και δεν μεταφράστηκε κατά

λέξη επειδή θα δυσχέραινε το νόημα, όπως επίσης και ονομασίες φαγητών όπως *mauviettes de Pithiviers* (αμυγδαλόπιτα) και *râté de Toulouse* (πατέ της Τουλούζης). Σύμφωνα με την Βίκυ Μακελλαράκη, «στον υλικό πολιτισμό εντάσσονται και αναφορές που γίνονται στο φαγητό και στο ποτό και υιοθετείται η λύση της ουδετεροποίησης όταν δεν προσθέτουν κάτι στην δραματική εξέλιξη. Τι γίνεται όμως όταν πρόκειται για φορείς πολιτισμού;». Στο εν λόγω απόσπασμα, μεταφράστηκαν κανονικά, διότι γίνεται αναφορά στις μαγειρικές ικανότητες του Καμπασερέ ως το ταλέντο του, ενώ, ο Ναπολέων φαίνεται να είναι κάπως αιχμηρός και δηκτικός απέναντί του ως προς το θέμα της λαιμαργίας του.

Επίσης, πολιτισμικά στοιχεία του αποσπάσματος που συγκαταλέγονται στις μεταφραστικές δυσκολίες αποτελούν και οι τίτλοι βιβλίων *Génie du Christianisme* (*Το πνεύμα του Χριστιανισμού*) και *Déiphine* (*Ντελφίν*) όπως επίσης και ο όρος *Te deum* που έχει αποδοθεί ως *Αμβροσιανοί Ύμνοι*.

Στην συνέχεια, όσον αφορά στα μεταφραστικά προβλήματα που συνδέονται με το ζεύγος γλωσσών και σχετίζονται με τους ενδοκειμενικούς παράγοντες, παρατηρούνται τα ακόλουθα. Καταρχάς, σχετικά με την σημασία λέξεων, σε όλη την έκταση του αποσπάσματος, παρατηρείται η λέξη *citoyen*, που χρησιμοποιείται ως προσφώνηση του Ναπολέοντος στον Καμπασερέ και αντίστροφα. Η λέξη μεταφράζεται ως πολίτης και ενώ, στο ελληνικό κείμενο αν και ενδεχομένως να φαίνεται κάπως παράταιρο, λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα της εποχής αλλά και τον εθνικό ύμνο της Γαλλικής Δημοκρατίας και ειδικότερα, τον στίχο «*Aux armes citoyens* (Στα όπλα πολίτες), πρόκειται για προσφώνηση και τίτλο, οπότε πρέπει να αποδοθεί ως πολίτης.

Επιπροσθέτως, αποτέλεσαν ιδιαίτερη δυσκολία τόσο η σωστή μετάφραση λέξεων που αναφέρονται σε αξιώματα, όσο και οι πολλαπλές ερμηνείες τους στα ελληνικά, ειδικότερα στα: *Sous-lieutenant*, *lieutenant*, *colonel*, *capitaine*, *commandant*, *général* και, *Premier Consul*, στις σελίδες 27, 28 του πρωτοτύπου και 27 της εργασίας.

Ειδικότερα, όσον αφορά στο αξίωμα *sous-lieutenant*, παρατηρούνται οι παρακάτω αποδόσεις: ανθυπολοχαγός, ανθυποπλοίαρχος, ανθυποσμηναγός. Στη συνέχεια, όσον αφορά στο αξίωμα *lieutenant*, αποδίδεται ως υπολοχαγός, υποσμηναγός, υποπλοίαρχος,

ανθυποπλοίαρχος, υποσμηναγός, ανθυπολοχαγός. Κατόπιν, για την απόδοση του όρου colonel απαντούν οι μεταφράσεις συνταγματάρχης και σμήναρχος, για τον όρο capitaine οι μεταφράσεις καπετάνιος, πλοίαρχος, υποπλοίαρχος, κυβερνήτης, αρχιπλοίαρχος, λιμενάρχης, σμηναγός, αρχηγός, στρατηλάτης, ηγήτορας και λοχαγός. Για το αξίωμα commandant, απαντούν οι εξής μεταφράσεις: ταγματάρχης, διοικητής (στρατοπέδου ή εκστρατευτικού σώματος) πλωτάρχης, πλοίαρχος, αρχιπλοίαρχος, επισμηναγός, κυβερνήτης αεροσκάφους, για το αξίωμα général οι: στρατηγός, ταξίαρχος, αρχιστράτηγος, υποστράτηγος, αντιπτέραρχος, υποπτέραρχος και ηγούμενος ενώ, τέλος, για το αξίωμα Premier Consul, απαντά τόσο η μετάφραση Πρώτος Ύπατος, όσο όμως και Πρωθύπατος.

Οι τελικές μεταφράσεις των λέξεων βρέθηκαν μέσω της έρευνας στην βιογραφία του Ναπολέοντος Βοναπάρτη καθώς, όλα τα παραπάνω αναφέρονται στον ίδιο άρα αποκλείονται εκείνα που σχετίζονται με την θάλασσα και τον αέρα. Επομένως, τα παραπάνω αξιώματα μεταφράστηκαν αντίστοιχα ως εξής: Sous-lieutenant-ανθυπολοχαγός, lieutenant- υπολοχαγός, colonel-συνταγματάρχης, capitaine-λοχαγός, général-διοικητής, Premier Consul-Πρώτος Ύπατος. Επίσης, αξίωμα αποτελεί και η λέξη administrateur, που αναφέρεται όμως στον Καμπασερέ και αποδίδεται ως διοικητής και διαχειριστής, με τελική όμως απόδοση εκείνη του διοικητή.

Εν συνεχεία, όσον αφορά στην σύνταξη του έργου, αν και ως επί το πλείστον ο λόγος είναι κοφτός και κατηγορηματικός, με πολλά σημεία στίξης που σηματοδοτούν κυρίως παύσεις, σε ορισμένα σημεία απαντά και μακροπερίοδος λόγος. Στο εν λόγω λοιπόν απόσπασμα, ο μακροπερίοδος λόγος, έπρεπε και στην μετάφραση να παραμείνει ως έχει, καθώς μέσω την σύνταξης του έργου, πρώτον διαφαίνεται η προφορικότητά του, χαρακτηριστικό στοιχείο της φύσης του αλλά και το ύφος και η διάθεση του ομιλούντος κάθε φορά, προσώπου.

Ένα χαρακτηριστικό σημείο μακροπερίοδου λόγου είναι το ακόλουθο:

- Après la mort de mon pauvre Leclerc qui s'était emparé d'elle à la hussarde avant d'être emporté par la fièvre jaune à Saint Dominique, elle s'est consolée successivement avec ce voyou de Sarlovèze qui me déteste et dont je me suis débarrassé, puis avec Eugène de Beauharnais, le fils de ma Joséphine.

Το σημείο αυτό, είναι ουσιαστικά λόγια του Ναπολέοντος όπου είναι έκδηλη η συναισθηματική φόρτισή του μέσω της εξομολόγησης των σκέψεών του στον Καμπασερέ.

Τέλος, αναφορικά με τα προβλήματα που σχετίζονται με το κείμενο αφετηρίας, παρατηρούνται τα παρακάτω. Αρχικά, λόγω της έντονης προφορικότητάς του, παρουσιάζονται αρκετά λογοπαίγνια, εκφράσεις αλλά και παρομοίες που, αναντίρρητα, δυσχεραίνουν την μεταφραστική διαδικασία. Παρουσιάζεται καθαρά πρόβλημα ισοδυναμίας μεταξύ των δύο γλωσσών, λόγω του ότι «οι γλώσσες ως γνωστόν διαφέρουν ως προς τον τρόπο, με τον οποίο συλλαμβάνουν και διαμερίζονται ή, καλύτερα, ορθοτομούν την πραγματικότητα. Η κατάσταση αυτή, δημιουργεί πλήθος προβλημάτων στον μεταφραστή και σε όσους καταπιάνονται με τις σχέσεις των γλωσσών μεταξύ τους.» (Κεντρωτής, 1996, Θεωρία και πράξη της μετάφρασης, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΙΑΥΛΟΣ).

Ειδικότερα λοιπόν, λέξεις και φράσεις που προκάλεσαν σύγχυση λόγω της αδυναμίας εύρεσης ισοδυναμιών είναι, καταρχάς η έκφραση που χρησιμοποίησε ο Καμπασερέ αναφερόμενος στην ταχύτητα σε κάθε έκφανση της ζωής του Ναπολέοντα, *le soleil chaque matin s' élève moins vite que vous*, στην σελίδα 27 της εργασίας. Το παρόν, μεταφέρθηκε στα ελληνικά ως «είστε γρηγορότερος κι από τον άνεμο», προκειμένου να μεταφερθεί σωστά το νόημα, καθώς η συγκεκριμένη έκφραση δεν θα ήταν δόκιμη στα ελληνικά αν μεταφραζόταν κατά λέξη.

Ακολούθως, ιδιαίτερη δυσκολία προκάλεσε και η έκφραση «*Triste comme la grandeur*», λόγια του Ναπολέοντα όταν πρωτοαντίκρισε το Μέγαρο των Τουιλλερί πριν εγκατασταθεί επισήμως εκεί. Η λέξη *grandeur*, μπορεί να αποδοθεί ως μεγαλείο, μεγαλοσύνη, μεγαλοπρέπεια και ακμή. Ειδικότερα, όταν ο Ναπολέων είδε για πρώτη φορά το ανάκτορο των Τουιλλερί που μέχρι πρότινος πριν το πραξικόπημα της 18^{ης} Μπρυμαίρ, ανήκε στον Λουδοβίκο ΙΣΤ΄ και την Μαρία-Αντουανέτα, γνωστοί βασιλείς για την πλεονεξία, τα αμύθητα πλούτη και την απληστία τους, εικόνα εκ διαμέτρου αντίθετη με την πείνα και την ανέχεια που κυριαρχούσε στον γαλλικό λαό, αναφέρθηκε απαξιωτικά στο ξεχασμένο μεγαλείο που αντίκρουσε. Επομένως, στο συγκεκριμένο σημείο, η λέξη *grandeur*, φαίνεται να υποδηλώνει την μεγαλοπρέπεια μεν, με την έννοια της μεγαλομανίας δε, ωστόσο, μεταφράστηκε ως μεγαλοπρέπεια, καθώς από το ύφος του πρωτοτύπου, διαφαίνεται η ειρωνεία του Ναπολέοντος απέναντι στους προκατόχους του.

Κατόπιν, η έκφραση της σελίδας 31 της εργασίας «à cœur ouvert», μεταφράστηκε ως «ευθέως» καθώς η κατά λέξη μετάφραση δεν θα ήταν δόκιμη όπως και στην έκφραση «ne faites pas la bête» που αποδόθηκε ως «μην κάνετε πως δεν καταλαβαίνετε». Επίσης, στην σελίδα 33 της εργασίας, απαντά η έκφραση «faire râler d'envie les poètes et les romanciers», η οποία αποδόθηκε ως «ποιητές και λογοτέχνες κοκκίνησαν από το κακό τους», καθώς έτσι είναι δόκιμη η έκφραση στα ελληνικά. Καταληκτικά, η έκφραση «un oiseau de mauvais augure» της σελίδας 35 της εργασίας, μεταφράστηκε ως «μαύρο κοράκι, κακός οιωνός», προσεγγίζοντας την ελληνική απόδοση της φράσης με σκοπό την ευληπτότητά της.

Στο έργο επίσης, υπήρξαν φράσεις οι οποίες όμως, στα ελληνικά δεν συνδέονταν με το υπόλοιπο κείμενο και δυσχεραίνουν την απόδοση του νοήματος. Πιο συγκεκριμένα, κρίθηκε ως καλύτερη επιλογή, η απαλοιφή της φράσης «Adieu Messieurs!» στην σελίδα 32 της εργασίας, από τον Καμπασερέ όταν αναφέρεται στην διακοπή των σχέσεών του με τις γυναίκες. Μεταφράστηκε ως «τις αποχαιρέτιστα κι επίσημα» καθώς δεν θα υπήρχε νόημα αν μεταφραζόταν κατά λέξη. Επίσης, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι πρόκειται για λογοπαίγνιο ή για πάγια έκφραση, καθώς αν και αναφέρεται σε γυναίκες, χρησιμοποιείται η λέξη messieurs (κύριοι). Επίσης, η έκφραση στην σελίδα 34 της εργασίας, «Mieux valait le dimanche un jour sur sept que le décadi un jour sur dix», κρίθηκε σωστότερο να μην μεταφερθεί στο ελληνικό κείμενο καθώς, θα δυσχέραινε το νόημα και θα ήταν ασύνδετη με τις προηγούμενες πληροφορίες στο μετάφρασμα, αν μεταφραζόταν κατά λέξη. Επίσης, δεν απαντά ισοδυναμία στις δύο γλώσσες για την σωστή απόδοσή της.

Καταληκτικά, παραλείφθηκαν άλλες δύο φράσεις, είτε λόγω πλεονασμού είτε λόγω έλλειψης ισοδυναμίας στην μετάφραση. Όσον αφορά στον πλεονασμό, στην σελίδα 26, παρατηρείται η φράση «Je connais le diction», όταν ο Ναπολέων ξεκινάει ένα γνωμικό που λέγεται στη Γαλλία σχετικά με τους ίδιους, ρωτώντας τον Καμπασερέ αν το γνωρίζει. Ο Καμπασερέ, συνεχίζοντάς το, δείχνει ότι το γνωρίζει, ενώ η μετάφραση στα ελληνικά της επιβεβαίωσης αυτής, πιθανώς να μην ταιριάζει τόσο με την ροή του έργου και την απόδοσή του. Στη συνέχεια, στην σελίδα 36 της εργασίας, παρατηρείται η φράση «c'est une bonne chose», όταν ο Ναπολέων αναφέρεται στον θάνατο της πρώτης συζύγου του αδερφού του, Λουσιέν.

Πρόκειται για έκφραση στη γαλλική γλώσσα και παρέμεινε αμετάφραστη στα ελληνικά για να μην υπάρξει σύγχυση νοήματος και για να μην αλλάξει το ύφος του μεταφράσματος.

Εν κατακλείδι, το απόσπασμα εμπεριέχει πληθώρα μεταφραστικών προβλημάτων, τα οποία χρήζουν ειδικού χειρισμού, πάντοτε λαμβάνοντας υπόψη, ότι πρόκειται για θεατρικό κείμενο, για μία συζήτηση που «ξαναζωντανεύει», που διαδραματίζεται ταυτοχρόνως στο παρελθόν αλλά και στο παρόν, για έναν «ζωντανό οργανισμό». Αποτελεί λοιπόν αδίρρητη ανάγκη η γνώση του κοινωνικού και ιστορικού πλαισίου στο οποίο υπάγεται το έργο τόσο για την σωστή μεταφορά των πληροφοριών όσο και για την όσο το δυνατόν καλύτερη αποτύπωση της αμεσότητάς του, των χαρακτήρων των δρώντων προσώπων αλλά και των ιστορικών γεγονότων, στο μετάφρασμα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Συγγράμματα

- D'Ormesson Jean de l'Académie française, (2011), *La Conversation*, Éditions Héloïse d'Ormesson
- Furet Francois, (1973), *Η γαλλική επανάσταση*, στην εγκυκλοπαίδεια *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΝ*, Τόμος IV, Οι αστικές επαναστάσεις, μετάφραση: Μανώλης Γιαλουράκης, Ορέστης Λαζαρίδης, Fratelli Fabbri Editori- Milano, ΑΚΜΗ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ Ο.Ε. Αθήνα, για την ελληνική γλώσσα σε όλον τον κόσμο
- Κεντρωτής Γιώργος, (1996), *ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΙΑΥΛΟΣ
- Nord Christiane, (2014), *Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ως στοχευμένη δραστηριότητα*, ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ, μετάφραση-προσαρμογή: Σίμος Π. Γραμμενίδης, Δέσποινα Δ. Λάμπρου, εκδόσεις ΔΙΑΥΛΟΣ

Διαδικτυακές πηγές

Ελληνικές διαδικτυακές πηγές

- Παγκράτης, Γ. 2015. *Η Ναπολεόντεια Ιταλία*. [Κεφάλαιο Συγγράμματος]. Στο Παγκράτης, Γ. 2015. *Ιστορία της Ιταλίας*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ 8. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/3953> Τελευταία πρόσβαση: Σεπτέμβριος 2020
- Μακελλαράκη, Βίκυ (2006). *Η θεατρική μετάφραση: θεωρία και πράξη*. Πρακτικά 1ης Συνάντησης Νέων Μεταφρασεολόγων. Θεσσαλονίκη 1-3 Νοεμβρίου 2006. Ανακτήθηκε από https://www.frl.auth.gr/sites/trad_congress/PDF/Makellaraki.pdf. Τελευταία πρόσβαση: Σεπτέμβριος 2020
- Δημητρούλια, Ξ., Κεντρωτής, Γ. 2015. *Η μετάφραση του θεάτρου*. [Κεφάλαιο Συγγράμματος]. Στο Δημητρούλια, Ξ., Κεντρωτής, Γ. 2015. *Λογοτεχνική μετάφραση-θεωρία και πράξη*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Κεφ 6. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5257> Τελευταία πρόσβαση: Σεπτέμβριος 2020
- Παριανού Αναστασία (2007), *Η ανάγκη της λειτουργικής προσέγγισης στη μετάφραση ειδικών κειμένων*, ΕΛΕΤΟ – 6ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», ανακτήθηκε από: http://www.eleto.gr/download/Conferences/6th%20Conference/6th_30-25-ParianouAnastasiaPaper_V04.pdf Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2020
- Μαυρίκιος Γιάννης (2019), *Η Γαλλική Επανάσταση, 1789-1794, 1794-1799 Πέντε δίωρες απογευματινές διαλέξεις με πρωινή επανάληψη*, Πολιτιστική Εταιρεία Πανόραμα και Αρχείο (ΑΠΑΝ), ανακτήθηκε από:

https://www.apan.gr/images/dialexeis/2019/Galliki_Epanastasi/A1_GALLIKH_EPANASTASH_MAVRIKOS_Panorama_2019%CE%B1.pdf Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2020

- Μαργαρίτης, Γ. 2015. Εισαγωγή. Η πολιτική και ο πόλεμος. [Κεφάλαιο Συγγράμματος]. Στο Μαργαρίτης, Γ. 2015. *Πόλεμος και πολιτική*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ. 1, Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/4293> Τελευταία πρόσβαση: Οκτώβριος 2020

Ξενόγλωσσες διαδικτυακές πηγές

- Godechot Jacques, Britannica, Napoleon I emperor of France, retrieved from: <https://www.britannica.com/biography/Napoleon-I/Exile-on-St-Helena>
Last access: September 2020
- Savigneau Josyane, Publié le 05 décembre 2017 à 07h44 - Mis à jour le 06 décembre 2017 à 06h36, Le Monde, L'écrivain et académicien Jean d'Ormesson est mort, paru par le site : https://www.lemonde.fr/disparitions/article/2017/12/05/l-ecrivain-jean-d-ormesson-est-mort_5224647_3382.html Dernier accès : Novembre 2020
- Le Monde avec AFP, Publié le 05 décembre 2017 à 11h52 - Mis à jour le 05 décembre 2017 à 13h56, La mort de Jean d'Ormesson fait réagir le monde politique et littéraire, paru par le site : https://www.lemonde.fr/disparitions/article/2017/12/05/la-mort-de-jean-d-ormesson-fait-reagir-le-monde-politique-et-litteraire_5224832_3382.html
Dernier accès : Novembre 2020
- Le Figaro, Publié le 5 décembre 2017 à 09:17, mis à jour le 5 décembre 2017 à 13:13, L'écrivain Jean d'Ormesson est mort à l'âge de 92 ans, paru par le site : <https://www.lefigaro.fr/culture/2017/12/05/03004-20171205ARTFIG00041-l-ecrivain-jean-d-ormesson-est-mort-a-l-age-de-92-ans.php> Dernier accès : Novembre 2020
- Ungemuth Nicolas, publié le 5 décembre 2017 à 10:24, mis à jour le 5 décembre 2017 à 12:00, Jean d'Ormesson: «J'ai écrit mon premier roman pour plaire à une fille», paru par le site : <https://www.lefigaro.fr/livres/2017/12/05/03005-20171205ARTFIG00069-jean-d-ormesson-j-ai-ecrit-mon-premier-roman-pour-plaire-a-une-fille.php> Dernier accès : Novembre 2020
- Simon Natalie, publié le 5 octobre 2012 à 18:42, mis à jour le 5 octobre 2012 à 19:40, Impérial Bonaparte dans La Conversation, paru par le site <https://www.lefigaro.fr/theatre/2012/10/05/03003-20121005ARTFIG00597-imperial-bonaparte.php> Dernier accès : Novembre 2020

- Aissaoui Mohammed, publié le 24 septembre 2013 à 17:23, mis à jour le 24 septembre 2013 à 18:00, Jean d'Ormesson se confie sur sa maladie, paru par le site : <https://www.lefigaro.fr/livres/2013/09/24/03005-20130924ARTFIG00551-jean-d-ormesson-se-confie-sur-sa-maladie.php> Dernier accès : Novembre 2020
- Aubel François, publié le 5 décembre 2017 à 14:42, « C'était bien », les meilleures citations de Jean d'Ormesson, paru par le site : <https://www.lefigaro.fr/livres/2017/12/05/03005-20171205ARTFIG00169-c-etait-bien-les-meilleures-citations-de-jean-d-ormesson.php> Dernier accès : Novembre 2020
- Jean d'Ormesson, les immortels, Académie Française, paru par le site : <http://www.academie-francaise.fr/les-immortels/jean-dormesson> Dernier accès : Novembre 2020
- Cowel Alan, Dec. 6, 2017, Jean Ormesson, 'Immortal' French Man of Letters, Dies at 92, retrieved from: <https://www.nytimes.com/2017/12/06/obituaries/jean-d-ormesson-dead-french-novelist-philosopher.html> Last access: November 2020
- The editors of Encyclopaedia Britannica, Marguerite Yourcenar, French author, retrieved from: <https://www.britannica.com/biography/Marguerite-Yourcenar> Last access: November 2020